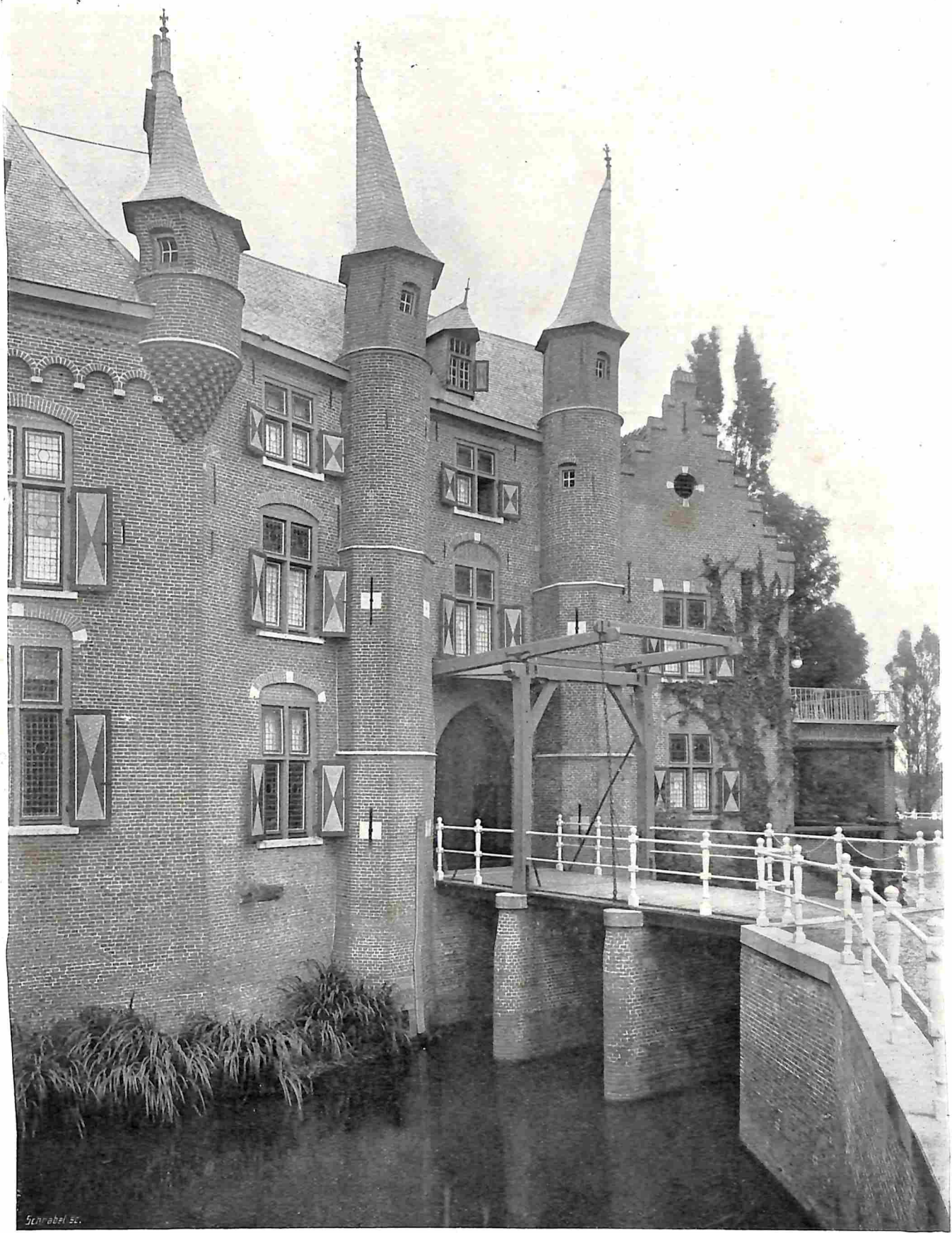

BUITEN

3^E JAARGANG N^O. 34.

ZATERDAG 21 AUGUSTUS 1909.

Schubel & Co.

Foto Aug. F. W. Vogt.

HET KASTEEL MAURICK. VOORGEVEL.

INHOUD:

PARIJS TIJDENS DE REVOLUTIE	BLZ. 414
VERGIFTIGING DOOR VISSCHEN VEROORZAAKT, DOOR G.	415
HET KASTEEL MAURICK, DOOR R. H. HERWIG, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 413 EN 416—417
DE OUDE HEERLIJKHEID WESTERWOLDE, DOOR R. H. HERWIG, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 418
DE GYROSCOPE.	420
HET MOHAMMEDANISME OP JAVA, DOOR P. C., GEÏLLUSTR.	421
PYRAMIDE EN SPHINX, DOOR X., GEÏLLUSTREERD	422
VARIA.	422
KOKERLARVEN, GEÏLLUSTREERD	423

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Alle copie ook die met illustraties, zoomede afzonderlijke illustraties (fotografisch, teekeningen, enz.), gelieve men te zenden aan de redactie, Rokin 74—76, Amsterdam. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdlijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Stbl. No. 214.

PARIJS TIJDENS DE REVOLUTIE.

DE ROMAN VAN CAMILLE DESMOULINS.

(Vervolg).

IK verbeeld mij dat, zoo het al een voldoening is zijn hui- houding in te richten, niemand er meer de waarde van moest voelen dan deze zwerveling, deze „bohème”, die sedert zes jaar op gemeubileerde kamers in 't „Quartier Latin” had gewoond, en die, daar hij nooit meer dan 20 gulden tegelijk had, al lang zijn droom nog eens een eigen interieur te hebben, had opgegeven. Hij bevond zich plotseling in 't bezit van een mythologisch fortuin; Lucile had een bruidsschat van 50.000 gulden. Wat een vreugde voor gezeten burger te spelen, meubels te kunnen kopen, een appartement te kunnen huren. Camille zocht er een uit in de buurt waar hij van hield, in die „rue du Théâtre Français”, die nog niet heelemaal volgebouwd was, en waar fraaie, nieuwe huizen stonden. Maar waar stond het zijne precies? Dat is een Parijsch topografisch vraagstukje, dat niet gemakkelijk is op te lossen.

Tegen 1850, toen Victorien Sardou nog niet de toegejuichte schrijver van „Pattes de Mouche” was, maar ternauwernood het gymnasium had verlaten, had hij vriendschap gesloten met een ouden Parijsenaar, die men „le petit père Lenoir” noemde.

De verzamelaar in Sardou is den tooneelschrijver voorafgegaan, en in dien tijd, toen er nog niemand aan dacht de overlevenden van de Revolutie, die reeds zeldzaam waren, te ondervragen, deed hij zijn best ze terug te vinden, met hen te praten, en hij schreef hun verhalen op. De herinneringen van oude menschen, heeft men gezegd, zijn een gedeelte van hun nalatenschap, die ze al tijdens hun leven moeten afbetalen. Sardou wist dat wel, en heeft zoo schatten van feitjes en geziene dingen weten te verzamelen, waar de boeken niet van vertellen.

Vader Lenoir bewoonde de eerste verdieping van een oud huis in de „rue du Paon”, dat gesloopt is bij 't aanleggen van den „boulevard Saint-Germain”; 't was een vreemde woning, zooals men er nu haast nooit meer een aantreft, met een binnenplaats in den vorm van een halven boog, en waar in een hoek achter eenige bijgebouwen, een nog overgebleven toren van de „Muraille de Philippe Auguste” zich verhief.

Lenoir was in dien tijd een geestige, joviale grijsaard, een beminnelijke causeur, en een getrouw toehoorder van de colleges aan de Sorbonne, en aan 't „Collège de France”. Hij had een aanzienlijke bibliotheek, en Victorien Sardou snuffelde terzelfder tijd in de boeken en in de herinneringen van den braven man. Hij ging vaak met hem uit, door de stadswijk, die nieuwe straten nog niet hadden gewijzigd. Lenoir vertelde aldoor van 't verleden; voor hem had ieders huis in deze buurt, die hij al zestig jaar bewoonde, zijn geschiedenis. Hij had Parijs tijdens de Revolutie niet verlaten; vol belangstelling voor menschen en dingen, had hij alles gezien, en goed gezien, als een lanterfanter, die de vreeselijkste omwentelingen slechts verstroomde; hij had zelfs Robespierre gezien, Danton gekend en met de Batz gepraat.

Eens op een dag toen Lenoir met zijn jongen vriend het Odeon

voorbijging, wees hij op de vensters van de tweede verdieping boven eer insteek-verdieping, op de hoek van 't plein en de Rue Crébillon.

„Kijk,” zei hij, „daar heeft Camille Desmoulins gewoond”. Sinds dien dag stak Sardou nooit het plein over, zonder de oogen op te slaan naar die ramen, en een gedachte te wijden aan de nagedachtenis van den armen Camille. Ongeveer 20 jaar geleden liet men ter herinnering een plaat aan de woning van Camille Desmoulins aanbrengen, maar in plaats van haar op den hoek van de rue Crébillon te plaatsen, bvestigde men haar op 't huis van de rue Voltaire. Niemand, zooals men wel er tegenover boven 't café Voltaire. Een herinneringsplaat is zal begrijpen, maakte een tegenwerping; een herinneringsplaat is een ernstig en officieel ding; 't is om zoo te zeggen het Legioen van eer voor de huizen, en men moet wel heel zeker van zijn zaak zijn om zich tegen een zoo vleeiende onderscheiding te verzetten. Toch bleef Sardou twijfelen.

Het zij verre van mij de „Commission des inscriptions parisiennes” die zich ten taak heeft gesteld dat huis te „decoreeren”, iets ten laste te leggen; ik weet van welke kennis, welke zorg, welke behoedzaamheid zij blijk geeft in haar werk, en tusschen de twee huizen was het geoorloofd te twijfelen; men wist officieel, inderdaad, slechts één ding volgens het proces-verbaal van de inhechtenisneming van Lucile: n.l. dat het gezin Desmoulins „de tweede verdieping boven de insteekverdieping van het huis van den burger Labretinière bewoonde, op het plein van het Théâtre Français”. Bezat die Labretinière nu het huis rechts of 't huis links? Dat was de heele vraag. De Commissie stelde een onderzoek in, zag de eigendomsapieren na en kwam tot dit resultaat: Labretinière was eigenaar van de twee huizen! Men koos het eene uit, omdat de traditie dat aanwees, en de plaat werd aangebracht; men kon niet beter en niet meer gedaan hebben.

De oplossing van die Parijsche topografische vraagstukjes brengt altijd het toeval: toen ik onlangs een verzameling handschriften doorbladerde, waarmee Georges Cain, de beminnelijke conservator van het Museum Carnavalet zijn collectie had verrijkt, viel mijn aandacht op een schrift met aantekeningen, geteekend met den naam Devise. Die Devise, student in Parijs tegen 1832, had vriendschap aangeknoopt met M. Matton, die evenals hij uit l'Aisne kwam. Deze M. Matton, redacteur van de „Tribune” en van de „National” had, in zijn kwaliteit van bloedverwant van M. Desmoulins, in Parijs Mevrouw Laridon-Duplessis, schoonmoeder van Camille, opgezocht, en had groote genegenheid voor haar opgevat. Op 't eind van 1834 bewoonden Mevrouw Duplessis, haar dochter Adèle en M. Matton samen een appartement op de eerste verdieping, met een tuin, in een straatje van de Montagne-Sainte-Geneviève.

Devise kwam veel bij zijn vriend, en dikwijls hoorde hij uit den mond van Mevrouw Duplessis belangrijke confidenties: na een rouw van veertig jaren, bleven haar herinneringen het liefst stil staan bij haar gelukkige dagen: zonder ophouden praatte ze over haar Lucile. „Zij had geen blauwe oogen”, zeide zij, „maar zwarte, zooals die van haar vader. Ik heb, eenige dagen voor hun huwelijk, Camille en Lucile naar de Franciscanen gereden, waar ze na elkaar hebben gebiecht, eerst Camille en toen Lucile, die haar beurt afwachtte aan den anderen kant van den biechtstoel. Zij beleden hun zonden met zooveel vertrouwen en ongeknusteldheid, dat ik alles kon hooren”.

En verder:

„Camille woonde met Lucile „rue du Théâtre français” 1), nu rue de l'Odéon, 38”. Zij bewoonden een derde verdieping en hun vensters zagen uit op de „rue Crébillon”. Vóór hun huwelijk woonde Lucile er bijna vlak tegenover, met haar vader, moeder en zuster Adèle, rue de Condé, nu No. 22, op de 2de verdieping. Camille kon haar van uit zijn vensters heel goed zien. Men heeft eenigen tijd geleden in de rue Crébillon een huis tegenover dat wat Camille bewoonde, gebouwd, waardoor men tegenwoordig dat, waar Mijnheer en Mevrouw Duplessis woonden, niet meer kan zien.

Dat is een onweerlegbare getuigenis: no. 1 van de rue du Théâtre Français, was in 1834, no. 38 van de rue de l'Odéon geworden; nu is het no. 22; deze vaststelling der feiten is zoo eenvoudig mogelijk. Sardou had gelijk en vader Lenoir had hem niet verkeerd ingelicht; de herinneringsplaat, daarentegen, heeft ongelijk, maar het is een even vergeefelijke als gemakkelijk te herstellen dwaling.

Het appartement, dat getuige is geweest van het huwelijksleven van Camille bevindt zich dus op de 3de verdieping rue Crébillon, op den hoek van 't plein.

En hoe blijft deze idylle voortleven in dit rustige, onberoerd gebleven hoekje van Parijs! Hier is de rue de Condé, het oud ijzeren balkon, vanwaar Lucile kussen toewierp aan haar overbuurman; van uit de vensters van zijn woning bespiedde Camille het lieve meisje, van wie hij al zoo lang hield.

Den dag, waarop juffrouw Duplessis met den journalist trouwde, was de geheele buurt in opschudding; de burens stonden aan de deur en keken naar de rijtuigen, waarin de getuigen zaten. Men wees ze elkaar aan: dat is Préton, dat Sillery, dat Mercier, schrijver van „Tableau de Paris”, en dat Robespierre. Deze beide laatsten hielden gedurende den dienst, den sluier boven 't hoofd van de jong-gehuwden, en men herinnert zich den schrik van den

1) Als men de insteekverdieping meerekent; het proces-verbaal van de arrestatie is zeer nauwkeurig op dit punt.

vicaris Gueudeville, toen hij al die reeds beroemde en geduchte namen achter elkaar op 't register van de parochie zag staan, toen men na de huwelijks-inzegening de actes kwam teekenen, in de wondermooie sacristie van Saint-Sulpice, die nu nog met 't zelfde hout gelambrisseerd is, waarlangs de witte bruidsjapon van Lucile is gegleden.

Daarna reed men door de rue de Condé naar de place du Théâtre Français. Bij Camille had het trouwdiner plaats. Men had er een groote ronde tafel opgesteld, waaromheen de vier getuigen, Camille en Lucile, de ouders van deze en haar zuster, Adèle, wier hand Robespierre heeft gevraagd, en pastoor Bérardier, de oude leeraar aan 't gymnasium Louis-le-Grand, voor wien Camille een dankbare genegenheid gevoelde, plaats namen: in 't geheel tien couverts.

Die tafel, overblijfsel uit gelukkige tijden, staat nog op een zolder in Vervins, nu heelemaal vermolmd, wankelend op zijn vier gedraaide pooten van massief mahonie. Te Laon zijn nog andere relieken bewaard: het witte vest met geborduurde bloemen, dat Camille dien dag droeg; de bruidssluier van Lucile, het lijfje van haar japon van rose satijn met slippes en nauwe mouwen, zijden kousebanden geborduurd met dooreengeslingerde vergeet-mij-nietjes en harten, waarop duiven een krans neerleggen met 't opschrift: „Unisson (sic) nous pour la vie”.

Wat zijn die oude dingen ontroerend door de verwelkte levenslust, en hun verteederende bekoring, waarvan ze spreken

Welke heerlijke avonden bracht Camille daar met zijn Lucile door. In welk een hartelijke vertrouwelijkheid leefde hij met zijn nieuwe familie. De jeugd hield in zijn ziel een laten en triomfantelijken intocht; hij is zóó verwonderd gelukkig te zijn, te beminnen, een thuis te hebben, in de toekomst te gelooven, dat zijn geestigheid minder snijdend wordt; het blad verschijnt nog; hij spot nog steeds, maar het schijnt dat de woeste oprechtheid van de eerste nummers niets meer is dan een vorm. „Gij slaapt, Camille, en Parijs is in boeien”! schrijft een rijmelaar uit dien tijd. Camille slaapt niet, hij heeft lief, en hoe schitterend zijn naam als schrijver in dat jaar 1791 moge wezen, die een horizon van gelukkige dagen voor zijn oogen ontrolt, zijn eerzucht heeft een andere richting genomen. Hij zegt het trouwens zelf: „Niet de windwijzer, maar de wind is gedraaid”, en de kille wind, die tot nu toe als een storm over hem had geblazen, was veranderd in een zoele zuidenwind vol zoete liefdesgeuren.

Zoo gauw het mooi weer werd, ging men weer naar buiten; de geschiedschrijvers, zonder belangstelling voor die kleine bijzonderheden, dachten dat het huis van de Duplessis te Bourg-la-Reine, getuige van de teederste hoofdstukken uit Camille's roman, vergeten was en niet terug te vinden. Niemand heeft dus de moeite genomen zijn ligging te beschrijven. Dat onderzoek lokte ons aan, en, ofschoon Mevrouw Duplessis, na de catastrophe in 1794, tot den verkoop van haar landgoed besloot, kregen we toch zekerheid, dat zij tijdens de Restauratie nog geen koper gevonden had. We hadden dus alleen maar een beetje geduld noodig om in de administratieve documenten uit dien tijd de beschrijving te vinden van „huis, boerderij, wijngaard, weiden, bouwland en tuin, een oppervlakte van een-en-twintig Hectare beslaande, toebehoorende aan Mevrouw de Weduwe Duplessis”. De gemeente-plattegronden, die wij in de papieren vonden, gaven ons een zeer volledige plaatsbeschrijving van het domein, dat op deze wijze op 't papier weer geheel was opgebouwd. Wat was er in werkelijkheid van over? Zou een bezoek aan Bourg-la-Reine een teleurstelling voor ons inhouden? Had Lucile's boerderij plaats gemaakt voor een van die vreeselijke gebouwen van pleisterkalk, zoals we er zooveel vinden in de omgeving van Parijs? Neen. Het buiten is verbrokkeld geworden, maar er zijn weinig veranderingen gekomen! Alles ziet er nog bijna zoo uit, als honderd jaar geleden; rechts aan den weg, die van Parijs komt (1), heelemaal aan 't begin van het dorp. Aan 't einde van een langen muur ligt de boerderij, schilderachtig en landelijk, met haar karrepoort, en zijn twee hekpijlers met steenen ballen, het erf met den ouden put en zijn door de ketting afgesloten rand, de paardenstal, de koestal, alles in kleine afmetingen. Het doet ons denken aan de boerderijtjes van Trianon, meer speelgoed dan ernstige exploitatie. De schuur komt uit op 't erf, nog omgeven door den ouden muur van vroeger, waarvan maar een klein stukje door 't aanleggen van een spoor is weggefallen. Kippen kakelen onder een egge, die tegen den stam van een notebloom staat, een wasch hangt te drogen op de heg, de wegen vol diepe karrevoren loopen uit op de havervelden; in een hoek staat zelfs een oud konijnenhok, van bemoste planken gemaakt en dat nog een overblijfsel schijnt te zijn uit de gelukkige dagen toen Lucile, een vracht klaver in haar armen, met een ernstig gezicht „haar beesten” eten kwam geven. Daar is de lage kamer waar Fréron sliep; op den rand van dat raam kwam op zonnige dagen Camille leunen, terwijl zijn vrouw door de boerderij trippelde, koffie zette, de kippen riep, overstelpt door allerlei werkjes, waarvan ze er niet één afmaakte; zij weerde zich als een kaboutermannetje, en liet telkens haar tandjes zien als een poes. Ze heeft 't erg druk, neemt haar plichten als boerinnetje heel ernstig op, zet een minachtend gezicht bij de plagerijtjes van Camille en van Fréron, die altijd haar geliefkoosde uitdrukking nazegt: Wat kan mij dat schelen? Dat spreekt vrn zelf! .. Qu'est-ce que ça me fait? C'est clair comme le jour, totdat ze buiten zichzelf van verontwaardiging komt aanloopen en hun haar heele voorraad thijm en Lieve-Vrouwe-Bedstroo naar 't hoofd gooit en met haar handjes vol kuiltjes hun monden er

mee volstopt, zoodat ze niks meer kunnen zeggen. „Daardan, Bouli-Boula, eet dan, Ong-Ong.”

Bouli-Boula is Fréron, Ong-Ong is Camille, die ze zoo genoemd heeft, omdat hij stottert. Zij hebben allemaal bijnamen, die groote vroolijke kinderen, die zich vermaken in de vrije natuur. Mevrouw Duplessis is „Daronne” 2), Lucile is „Loulou” geworden of ook wel „Poule à Cachan”, ter herinnering aan een kip, die Camille en Lucile, toen ze 't dorp Cachan doorkwamen, zich hadden zien verdedigen tegen een haan. Hoe klinkt ons uit al deze dingen, waarvan de wat zoetelijke indruk wordt weggenomen door de tragische ontkenning van de idylle, hoe klinkt er ons de liefde, de jeugd, de levensvreugde, de uitgelatenheid en 't geluk uit tegemoet!

Een dubbele laan gesnoeide linden liep — en loopt nog — langs den tuin vol groote boomen, die door geen hek van 't overige deel van 't erf wordt gescheiden. Aan den noordelijken hoek van 't goed had M. Duplessis een klein, maar gezellig huis laten bouwen; daar woonde 't jonge gezin, en ofschoon de banaliteit van de moderne elegance haar stempel op dit bekoorlijke paviljoen gezet heeft, wordt toch bij elken stap de herinnering aan Camille en Lucile bij ons levendig. Men ziet ze naast elkaar wandelen in de lindenlaan, in den vroolijken schemer van het groen; ze zijn naast elkaar op die steenen banken gaan zitten, nu groen en bemost; door dat pad gingen ze naar de boerderij voor 't avondeten, terwijl de avond viel, de winde en de kamperfoelie fijne bedwelvende geuren uitstroonden, en de vogels zongen verscholen in de kastanjeboomen. (Slot volgt).

1) Sedert enkele maanden is er echter een straat aangelegd, die over 't erf loopt en de boerderij van 't woonhuis scheidt.

2) „Daronne” is een argot-woord en beteekent „Patronne”.

Vergiftiging door visschen veroorzaakt.

VRIJ algemeen bekend is het gevaar, dat vischgerechten overbrengers kunnen zijn van lintwormen in het menschelijke lichaam. Minder bekend is, dat ook maar een weinig bedorven vischvoedsel ontzaglijk veel nadeliger en gevaarlijker te achten is als vleesch in die ongunstige conditie. Vooral in vischkuit schijnen zich gemakkelijk vergiften te ontwikkelen, zoodat bij eenigen twijfel aan de frisheid der waar, of behoud daarvan, verwijdering van de kuit een eerste voorzorgsmaatregel is. Ook de versche kuit van sommige soorten, vooral van witvisch, kan in bepaalde tijden des jaars of onder zekere omstandigheden oorzaak worden van vrij ernstige cholerine-verschijnselen bij de gebruikers.

Zoo is het ook raadzaam om bij het schoonmaken van aal eventuele huidwonden niet in aanraking te doen komen met het versche bloed dier visschen, daar dit meermalen tot zware vergiftiging, ongeveer als slangenbeet verloopend, aanleiding gaf. Gelukkig wordt het gif door het kookproces geheel onschadelijk gemaakt.

Wie in zee visschend een pieterman bemachtigt, mag wel zorgvuldig kwetsuur aan rugvinnen of kieuwstekels van die visch vermijden. De punten daarvan staan n.l. in verbinding met een zeer werkzame gifklier; verwonding daaraan beteekent bloedvergiftiging onder verschijnselen van opzwellings, geweldige pijn en koorts, welke soms den dood tengevolge hadden. Ook doode pietermannen zijn om die reden, evenals de zeescorpioenen, gevaarlijk genoeg. Bij de vangst, zoowel als bij verzending van die visch wordt dan ook steeds de bron van gevaar direct weggesneden.

Niet altijd is het gemakkelijk om het bederf van visch en de mindere geschiktheid voor de consumptie van vischgerechten te constateeren. Geeft de visch geen teekenen van leven meer, dan is versche visch te herkennen aan roode kieuwen, die frisch van reuk moeten zijn. Bedrog door roodverwen der kieuwen wordt bij flink uitwasschen ontdekt. Versche visch heeft nog glanzige, bolstaande oogen, terwijl het vleesch vast en veerkrachtig aanvoelt, ze zinkt in het water. Daarentegen blijft minder frissche visch drijven.

Schelvich en makreel verraden hun slechten toestand door een bitteren smaak, terwijl haring, gerookte bot, ingelegde ansjovis of sardinen even welsmakend kunnen zijn als anders en toch niet deugen. Een beetje schimmelvorming is bij gerookte of gedroogde visch niet als beslist schadelijk te achten, doch vertoont stokvisch of zoutevisch roodachtige plekken, dan is ze bedorven, ook al neemt onze neus geen bederf waar. Eet verder nimmer roodgekleurde sardinen of gerookte visch met rose vlekken, ook al is de reuk nog zoo voortreffelijk.

Raakt in blik geconserveerde visch in bederf, dan ontwikkelen zich daarbij meestal gassen, welke deksel en bodem van de blikjes doen uitzetten. De inhoud kan dan ook heen- en weergeschud worden, zoodat aan een en ander gemakkelijk de bedorven waar te herkennen is. Gewetenlooze handelaars hebben de gevormde gassen bij „bompage” van vischblikken wel eens doen ontsnappen door een in de bus geboord gaatje, dat daarna weer dicht gesoldeerd werd. Bij eenigen twijfel is daarom deugdelijke inspectie der bussen wel raadzaam.

Het spreekt van zelf, dat, als de olie van sardinen ranzig is, er bederf heeft plaats gehad; daarbij zal dan vaak de vertinning van het blikje aangetast zijn door oxydatie, welke zich als ijsbloemetjes vertoont.

Wij propageeren geen vegetariaat met de opsomming van al deze gevaren; men ete smakelijk zijn vischje, doch bedenke: „Un homme averti en vaut deux!” G.

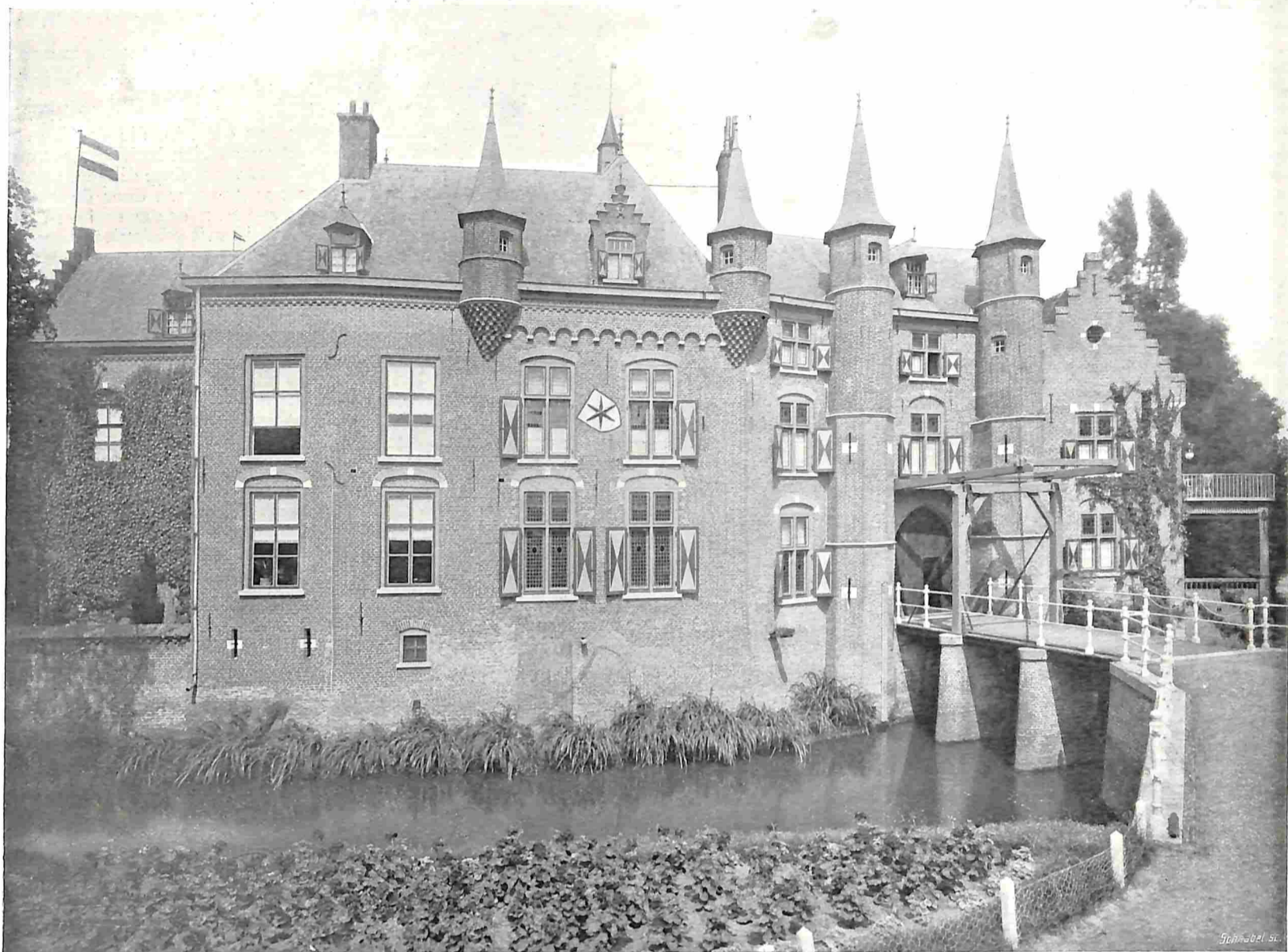

Foto Aug. F. W. Vogt.

HET KASTEEL MAURICK. ZUIDZIJDE.

HET KASTEEL MAURICK.

VAN Amsterdam naar 's Hertogenbosch is maar een uitstapje. De trein voert ons in anderhalf uur langs de lijn der groote bruggen naar Brabant's hoofdstad, met haar prachtige St.-Janskerk, haar breede, bochtige straten, haar ruim marktplein en haar deftige Raadhuis.

Van daar kunnen we met spoor of tram naar Vucht, 't doel onzer reis, gaan. Maar we kunnen er ook heen wandelen! Een frissche loop van een half uur ongeveer langs den breeden straatweg, die zoo dikwijls een dam door een meer geleek, brengt ons binnen het bekoorlijke dorp.

Die weg voert over historischen bodem. Achter ons de eens zoo sterke vesting Den Bosch; ter weerszijden de forten Isabella en St. Antonie, overblijfselen van vroegere verschansingen; aan onze rechterhand de vermaarde Vuchter Heide, waar — naar de zeden dier tijden — in den jare 1600 Breaté en Lekkerbeetje elkaar op leven en dood bekampen. Jean Charles de Breaté, een Fransch edelman, ritmeester in Staatschen dienst, had — volgens Gerard Abrahams, bijgenaamd Lekkerbeetje — de Spaansche soldaten beleedigd. Dat moest natuurlijk bloedig gewroken worden, weshalve Lekkerbeetje De Breaté een gevecht van een twintigtal Spanjaarden tegen een even groot aantal Staatschen voorsloeg. Den 5en Februari had een bloedig treffen plaats. Lekkerbeetje sneuvelde; de ridderlijke De Breaté werd gevangen genomen en vermoord. 1)

Maar laten we voortgaan. Ginds wenkt ons de boschrijke streek. Die zware dorpstoren, hoog boven 't geboomte uitstekend, vertelt ons, dat we ons doel meer en meer naderen. Nog een oogeblik en we hebben de eerste huizen van 't dorp bereikt.

Vucht is een oud dorp! Eens was het naar alle waarschijnlijkheid de hoofdplaats van de uitgestrekte gouwe Toxandria. Zijn opkomst dateert van eeuwen her. In 1006 gaf Bisschop Ansfried van Utrecht aan het klooster Hohorst bij Amersfoort de helft van den tol en de wissel in Fughte. Keizer Koenraad II bevestigde die giften in 1028. De monnik Stephelinus noemde het als een dorp in Toxandria omstreeks 1050. Een schoone toren — proeve van kunstig bouwwerk — getuigt nog van vroegere grootheid. 2)

1) Een schilderij in het Rijks-Museum te Amsterdam geeft een voorstelling van het gevecht.

2) „Omstreeks het einde der 15e eeuw werd aan de westzijde van deze kerk (nu bedehuis der Ned. Herv. gemeente, vóór de Hervorming aan den

Natuurlijk, dat het dorp door zijn ligging in de nabijheid van Brabant's hoofdstad — de eens zoo sterke vesting 's Hertogenbosch — in tijden van ruw geweld veel te lijden had van doortrekkende en plunderende benden krijgsvolk. Zoo brandde de beruchte veldheer Maarten van Rossem Vucht af in 1543. Men wil, dat bij die gelegenheid 600 huizen in de asch werden gelegd. Het kasteel — welks naam boven dit opstel prijkt — bleef toen door de kloeke verdediging van den burchtheer — waarover zoo meteen meer — gespaard. Ook in den tachtig-jarigen oorlog ondervond het dorp meer dan eens de nadeelen van den krijg.

't Is thans een groot en fraai dorp met talrijke buitenverblijven. Bij zomerdag is het een gezochte uitspanningsplaats voor vele Bosschenaren. De weg van 's Hertogenbosch splitst zich bij het dorp in tweeën: één naar Eindhoven, één naar Breda. Voor de ontwikkeling van het dorp was deze gunstige ligging van groot belang.

Onder de landgoederen zijn er een drietal, die in nauwe betrekking staan tot het Oranjehuis. Het in eigenaardigen stijl gebouwde Reeburg met een prachtig park, was in het begin der 19de eeuw een tijdlang in het bezit van den Kroonprins, later Koning Willem II. Het landgoed Sionsburg, in het midden van het dorp gelegen, was tijdens de Belgische onlusten de verblijfplaats van genoemden Kroonprins, terwijl het tegenover Reeburg gelegen Hendrik herbergde, tijdens de verschillende belegeringen van 's Hertogenbosch.

Dit kasteel vormt het eigenlijke doel onzer reis. We noodigen den geduldigen lezer uit, ons daarbij in gedachten te vergezellen.

H. Lambertus toegewijd. H.) een groote, zware toren gebouwd, die voorzien was van een hooge spits; getroffen door het hemelvuur brandde deze echter af, zoodat slechts het muurwerk bleef staan, dat nog heden door alle deskundigen om zijn architectuur, als een meesterstuk van bouwkunde wordt beschouwd.

Deze toren is 9.50 M. in doorsnede en wordt uitwendig door twee waterlijsten in drie deelen verdeeld; ook inwendig had hij eertijds drie verdiepingen, waarvan de onderste en de bovenste door een gewelf waren afgedekt; een houten balustrade loopt om den trans, die door een lage zich zeer logisch en zonder in gezochte kleingeestigheden te vervallen tot op een hoogte van 37 M., waar zij in den torenmuur eindigen. Het geheel is doorweven van natuur- en baksteen en zeer kundig bewerkt, dergelijke torens worden tegenwoordig niet meer gebouwd."

Bij vele geschiedschrijvers, die iets omtrent Maurick mededeelden, zochten we tevergeefs eenige aanwijzingen omtrent den tijd, dat het gebouwd werd. Wel was het bekend, dat het kasteel vroeger aan het geslacht Heym behoorde; vandaar de naam Heymshuis of Heer Heyms Huizinge, onder welke benaming het voorkomt in de boven aangehaalde plundering van Vucht door Maarten van Rossem. Aan de manmoedige verdediging van Jonkheer Aart Heym was het te danken, dat het kasteel toen behouden bleef. Jonker Aart was raad van 's Hertogenbosch en voerde aldaar over een troep krijgsvolk het bevel. Zeer waarschijnlijk had hij de voorzorg genomen zijn slot te Vucht door eenige van zijn lieden te doen bezetten, waardoor dit aan de algemeene plundering ontkwam.

Ook met den naam Maurick zat men wel een beetje verlegen. De een wilde dien naam in verband brengen met het verblijf van Prins Maurits — bij de belegering van 's Hertogenbosch in 1601 — een ander dacht het af te leiden van Muiserick, de naam van een landgoed in de onmiddellijke nabijheid gelegen. Noch het een, noch het ander echter komt met de waarheid overeen.

Onder de leenmannen van Jan III, Hertog van Brabant, vinden we vermeld Johannes Liscap, die reeds in het begin van de veertiende eeuw Maurick in leen had. Toen was het echter nog niet onder dien naam bekend. Zeer waarschijnlijk ontleende het zijn lateren naam aan Katheline van Mauderic, die in 1421 eigenaresse van het slot was. Haar wapen, een schapenschaar, is nog te zien op de afsluiting van de cour d'honneur. Later, toen het kasteel in handen van het geslacht Heym kwam, zal de naam Heymshuizinge meer op den voorgrond zijn getreden, om bij nog latere verwisseling van eigenaar weer plaats te maken voor Maurick.

Denkelijk gaf eerst Jonker Jan Heym, hoogschout der Stad en Meierij van 's Hertogenbosch grootendeels zijn tegenwoordige gedaante aan het slot.

J. C. A. Hezenmans deelt daarover in zijn: „De St. Janskerk te 's Bosch en hare Geschiedenis” (1866), mee: „Jan Heyms, de bouwmeester der St. Janskerk te 's Hertogenbosch, was nog in andere bouwwerken betrokken; zoo heeft hij waarschijnlijk het schoone Vuchtsche kasteel — het Heymshuis, of gelijk men het thans noemt, Mauwerick, gebouwd. Het edele geslacht Heym deed dit Kasteel omstreeks de laatste jaren der vijftiende eeuw stichten: in het Kerkarchief berust een breedvoerige aanteekening van bouwstoffen, door Jonkheer Heym voor zijn kasteel van de fabriek getrokken; waarbij wordt vermeld, dat meester Jan Heym op rekening daarvan eenige penningen betaald heeft, een bewijs, dat hij in dat werk de hand had.”

Erg veel vermeldt de geschiedenis van die dagen niet omtrent het kasteel. Alleen vinden we nog de volgende eigenaardige bijzonderheid opgeteekend, die we de moeite van 't afschrijven wel waard achten: „Aan Ghoosen Heym is geconsenteerd geweest van onsen genadigen heeren weghen in zijn water omtrent sijnen huise ende Erfve gelegen te Vucht, ende onder mijns genadigen heeren wateren daaromtrent te mogen houden II paeren zwaenen mits daaraf betaelende jaarlijks XII d (enarii).”

De geschiedschrijver nam meer notitie van hetgeen er op het slot gebeurde, toen dit de eer te beurt viel, twee telgen uit het Oranjehuis een gastvrij onderdak te mogen bieden. Zoowel Prins Maurits als Prins Frederik Hendrik vestigden bij de verschillende belegeringen van 's Hertogenbosch hun hoofdkwartier op Maurick.

De eerstgenoemde stadhouder nam bij de belegering van 1601 op den 1sten November van dat jaar zijn intrek op het kasteel; den 27sten van dezelfde maand vertrok hij reeds weer. Een zeer vroeg invallende strenge vorst noodzaakte den stadhouder het beleg op te breken. Iemand van 's Prinsen volk liet toen op Heer Heyms huizinge het volgende vers na:

Non Ducis obsessæ servavit moenia Sylvæ,
Alberti gladius, frigida sed glacies.

Van Heurn vertaalde in zijn „Historie der Stad en Meyerije van 's Hertogenbosch” deze regels aldus:

Toen Maurits zijne kling had op den
Bosch gewet,
Heeft haar niet Albrechts staal, maar
't kilkoud ijs ontzet,

Foto Aug. F. W. Vogt.

HET KASTEEL MAURICK. ACHTERZIJDE.

terwijl Born in zijn „Beschrijvinghe van 's Hertoghenbosch” er van maakt:

Den Bosch, niet Alberts sweert, heeft van beleg bevrijt:
Maar een zeer snelle vorst ghecomen voor den tijt.

De tegenpartij veranderde deze dichtregels als volgt:

Tam Ducis obsessæ servavit Moenia Sylvæ:
Alberti gladius frigida quam glacies.

Van Heurn brengt ze met de volgende woorden in 't Hollandsch over:

Zo Aalbrechts staal, als 't ijs, heeft deze Stad ontzet,
Toen Maurits zijne kling had op den Bosch gewet.

Born geeft als vertaling:

Den Bosch soo wel door 't swaert van Aelbert is bevrijt,
Als door de felle vorst, ghecomen voor den tijt.

Hoe het ook zij, de Prins zag wel in, dat een verdere belegering vruchteloos zou zijn en trok daarom met zijn leger terug, of zooals Samuel Ampzing — „predicant tot Haerlem” — het uitdrukte:

Soo dat de Prins wel sach, dat hij niet zou uytrechten,
En daerom wilde hij met Godes hant niet vechten,
Noch Gode wederstaen en nam die felle kou,
Voor Godts bevel en last, dat hij vertrecken sou.”

Het mocht Prins Maurits een paar jaar later evenmin gelukken de vesting te veroveren. Zijn broeder, Prins Frederik Hendrik — de stedendwinger — zou gelukkiger zijn. De succesvolle belegering in 1629 schonk dien uitmuntenden strateeg nieuwe lauweren.
(Slot volgt).

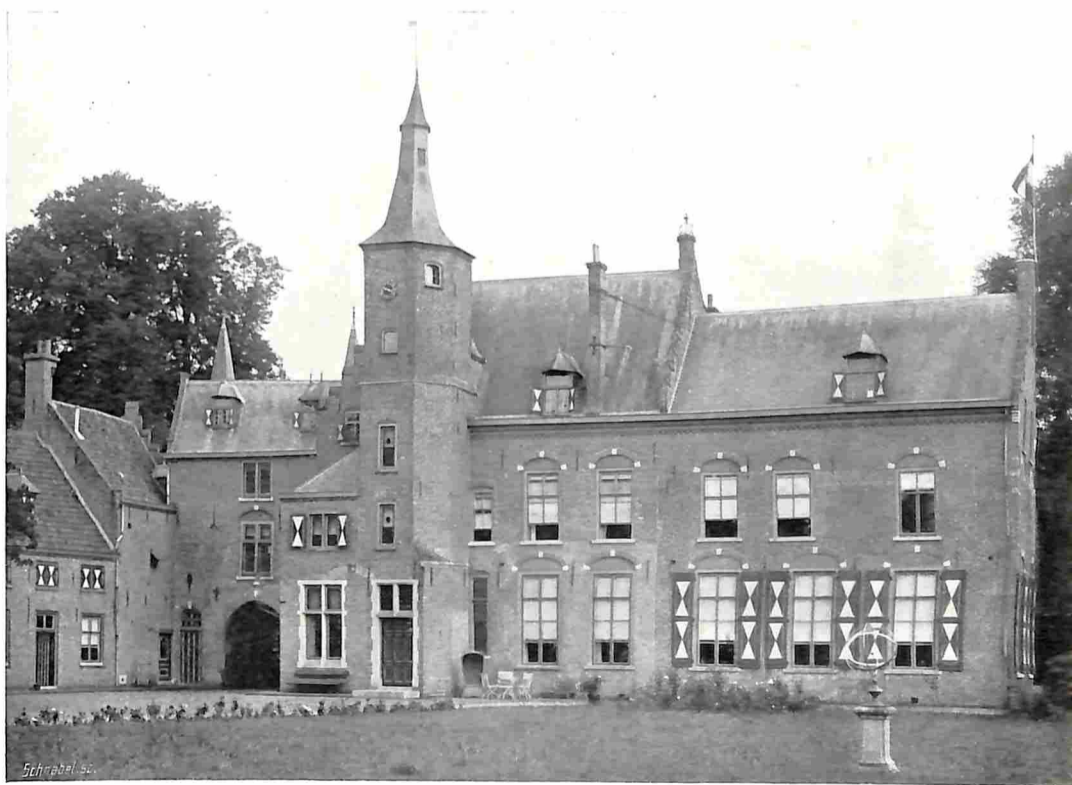

Foto Aug. F. W. Vogt.

HET KASTEEL MAURICK. NOORDZIJDE.

DE OUDE HEERLIJKHEID WESTERWOLDE.

IN het Z. O. van de provincie Groningen liggen te midden der uitgestrekte hoogveengebieden, eenige zandige hoogten met stille, vredige dorpjes, die we onder den naam Westerwolde samenvatten. 't Is een schoon en lieflijk landschap met boschrijke, schilderachtige gehuchten. De groen omzoomde stroompjes slingeren zich als zilveren linten door de bruine heiden. Een eenvoudig, maar arbeidzaam volk heeft er in zeden en gewoonten veel uit het grijs verleden bewaard.

Geen wonder! Eeuwen na eeuwen was Westerwolde zoo goed als geheel van de omringende wereld afgesloten. 't Was een eiland, niet door zeeën, maar door onbegaanbare hoogveenmoerassen omgeven, die het meer afzonderden, dan de grootste oceanen konden doen. 't Begaan van dergelijke moerassen toch ging dikwijls met levensgevaar gepaard. Vóór de argelooze vreemdeling er aan dacht, zakte hij dieper en dieper in de weke massa, die niet tevreden was, vóór ze haar slachtoffer geheel verzwolgen had. Den onbekende was het geraden direct op zijn schreden terug te keeren, zoo zijn voet vochtige indrukken achterliet.

Toch was dat kleine plekje gronds reeds vroeg bewoond. Toen nog de omringende hoogvenen braak lagen, en nog slechts een enkele eenzame hutbewoner zijn schaapjes liet grazen langs de groene oevers der bruine veenstroompjes, wandelden in de dichte bosschen van het zuidelijkst hoekje reeds de vrome monniken, in vredige afzondering hun leven aan den godsdienst wijdend. Lang vóórdat de eerste spade gestoken was in den veenbodem, heerschte er op een trotschen burcht een machtig edelman, naar willekeur beschikkende over leven en dood zijner onderdanen. Reeds lang voor dien behoorde Westerwolde tot de bewoonde streken van Nederland.

Hoewel enkele overblijfselen, in den bodem gevonden, het vermoeden wettigen, dat reeds de Kelten de oude heerlijkheid bewoonden, valt daarvan met zekerheid niets te zeggen. Vast staat echter, dat in het begin onzer jaartelling Westerwolde door Germaansche stammen bewoond was. Misschien zijn die langs de bekende veenbruggen uit Drente gekomen, misschien ook trokken ze uit Duitschland langs een zandrug bij Bourtange het landschap binnen. Die zandrug vormde de eenige natuurlijke toegangsweg; in 't noorden bespoelden de vaak woeste golven van den wilden Dollard de uitloopers der zandheuvelen; aan de andere zijden sloot het hoogveen het landschap geheel in.

Bedoelde zandrug is dan ook door alle eeuwen heen van zeer groote strategische beteekenis geweest. De vesting Bourtange zou daarvan kunnen getuigen. En hoewel het grijze dorpje sinds 1835 geen garnizoen meer heeft, is de oude Leidijk, waardoor een strook hoogveen langs de grenzen ten behoeve der verdediging in een nog volmaakter moeras werd herschapen in eere gebleven, aldus zonder noodzaak een deel van Westerwolde's bodem nog ellendiger makend, dan hij van nature reeds is!

Westerwolde wordt in den laatsten tijd veel genoemd; én de kanalisatie- én de tramplannen vragen veler aandacht. Nog niet langen tijd kan het landschap zich daarop beroemen. Voor weinige jaren was de oude heerlijkheid zelfs bij het grootste deel van de bewoners der provincie Groningen een terra incognita. De middelen van verkeer waren van dien aard, dat een inwoner van de gewestelijke hoofdstad in korteren tijd en op gemakkelijker wijze

naar Amsterdam kon sporen, dan dat hij tot het hartje van Westerwolde vermocht door te dringen. Nog slechts zeer korten tijd is de kunstweg, die het landschap van het noorden tot het zuiden doorsnijdt, geheel gereed en is daardoor de mogelijkheid geopend tenminste een geregelde omnibus-dienst in 't leven te roepen. Waar andere deelen van ons land luide vragen om meerdere en betere verbindingen langs ijzeren banen, daar jubelt Westerwolde nu de zweepklap van den omnibus-koetsier langs zijn stille dreven weerklinkt!

Wie gaarne wil weten hoe moeilijk een reis door de oude heerlijkheid kon zijn vóór de straatweg er lag, bezoeke Westerwolde in een regenachtigen tijd. Hij verlate den hoofdweg en trachte langs de eenig mooie zandwegen tot de schilderachtige gehuchtjes door te dringen. Tien tegen één, dat zijn rijtuig tot de tuinen door den modder gaat en hij mag van geluk spreken, zoo twee sterke paarden hem ter bestemder plaatse brengen. Noodwendig zal hij dan een rijtuig moeten hebben, dat „spoor houdt”. Wat dat beteekent? De wagens van de Westerwoldsche ingezetenen hebben alle dezelfde spoorbreedte, d.w.z. de afstand tusschen de wielen is overal dezelfde. Elke voerman ment zijn bruintjes zóó, dat zijn rijtuig precies hetzelfde spoor volgt, 't welk door een voorganger gemaakt is. 't Spreekt van zelf, dat de bodem van de aldus gevormde geulen langzamerhand iets steviger wordt, en een beteren weg voor de rijtuigen biedt, dan de tusschenliggende breiachtige massa. Zóó is de Westerwoldsche boer gewoon spoor te houden, dat het noodig werd op de kunstwegen bordjes te plaatsen met het opschrift: „Men wordt verzocht te versporen”, daar anders dusdanige weg op de bepaalde plaatsen spoedig stuk gereden zou worden!

Bij zulke slechte toestanden was het waarlijk geen wonder, dat de toeristen het landschap links lieten liggen, al zouden we niet gaarne beweren, dat de natuurliefhebbers daarmee verstandig handelden. Beklaagde zich de groote Bilders niet, dat hij pas op ouden dag het lustoord leerde kennen?

Daarenboven — het was zeer goed mogelijk, ook bij slecht weer de oude heerlijkheid te doorkruisen, zelfs per fiets, zoo men maar voldoende met het landschap op de hoogte was

Behalve de groote zandwegen, die in velerlei bochten de gehuchten verbinden, werden de dorpjes verbonden door smalle paadjes, alleen geschikt voor voetgangers, maar ook te berijden door een wielrijder, die nauwkeurig den weg wist. Die smalle paadjes vormden gewoonlijk de kortste verbindingen tusschen de plaatsen. Zij sneden de grootste bochten der wegen af en liepen door de tuinen, over den esch en door de bosscherijen van nederzetting tot nederzetting. En dikwijls voerden deze paadjes langs de mooiste plekjes! Om ze te kunnen volgen moest ge echter goed in het landschap thuis zijn. Wellicht gelukte het den vreemdeling zelfs niet een dergelijk pad te ontdekken!

Hier of daar aan den kant van den weg een smal vondertje — half tusschen 't struikgewas verscholen — dat over een heel klein beekje voert, welks helder water rimpelend voortstroomt over den zandbodem. 't Begin van een der paden! 't Voert u over de bouwlanden, tusschen de akkers met golvend goudgeel graan, zóó dat de wuivende halmen slechts een smal weggetje voor u open laten. Zacht glooiend oplopend hebt ge dra 't hoogste punt van den esch bereikt. Bevallig slingerend gaat het paadje u voor, ginds door een boschje, welks hooge boomen verkwikkende schaduw geven op den warmen dag. 't Is 't eenig begaanbaar plekje in 't maagdelijk miniatuurwoud. Telkens weer raken

u de neerhangende takjes van de woudreuzen, terwijl ge onhoorbaar voortschrijdt over den zacht bemosten bodem. Pas op! — terwijl de weg bijna rechthoekig ombuigt, staat ge plots voor een pittoresk vondertje, dat misschien over 't zelfde kronkelend beekje ligt. Dan voert het paadje u door een woud van mooie, forsche varens, wier sierlijke bladeren, licht bewogen door het zachte windje, u een wuivend welkom toeroepen. Verderop vindt ge een net geschilderd hekje op uw weg. Ontsluit het gerust en betreedt zonder aarzeling den particulieren bodem, als ge maar zorgt, de afsluiting weer in den oorspronkelijken toestand te brengen. Het voert u door de tuinen, achter de huizen langs, den eigenaardigen aanleg der oud-Saksische dorpen in al zijn schoonheid toonend.

Deze paadjes nu, welke gelukkig ook na den aanleg van kunstwegen in orde gehouden worden, vormden ten allen tijde goede wandel- en fietswegen. Door hun hoogere ligging en goede afwatering, alsmede door het niet bereden worden door zware vrachten, zijn ze ook bij regenachtig weer in goede conditie.

In Westerwolde worden ze met den naam „kerkpaadjes” bestem-

Foto R. H. Hervig.

WESTERWOLDE. LANDWEG DOOR EEN GEHUCHT

peld. En dat ze mede ten dienste der kerkgangers werden aangelegd, blijkt wel voldoende uit de richting van het mooie zandpaadje, dat van Vluchtwedde over De Smeerling naar Onstwedde gaat. Niet op het dorp loopt het aan, maar op de kerk, die buiten het dorp staat.

Die plaats der kerk, op den rand van den esch, herinnert aan lang vervlogen tijden, wijst op het in gemeenschappelijk bezit zijn der gronden in vroegere eeuwen.

De Saksen vonden Westerwolde — het westelijk woud — een waar eldorado. In den zoom van 't bosch, voor vijandelijke blikken verborgen, stichtten ze hunne nederzettingen. Zij namen bosch en hei, akker en wei in gemeenschappelijk bezit. Zelfs later, toen kerken gesticht werden, was de esch nog niet verdeeld. Daarop duidt de plaats der stichting, een plaats, waarop elk ingezetene evenveel recht had. Toen zullen de ruimten tusschen de huizen reeds in particulier bezit geweest zijn.

Daar is in Westerwolde veel, wat is overgebleven uit het grijs verleden. De dorpsvorm, de eeuwenoude brinken, de indeeling der esschen, dat alles is nog bijna in denzelfden staat als voor vele honderden jaren! Ook hechten de bewoners sterk aan de „olde gebruiken”. Vooral bij familiefeesten, begrafenis-maaltijden en andere belangrijke gebeurtenissen treedt dat op den voorgrond.

Bij bruiloften en begrafenis worden ongeveer dezelfde plechtigheden en ceremoniën verricht, als dat bij dergelijke gebeurtenissen in het naburige Drente geschiedt, al hebben plaatselijke invloeden er hun stempel op gedrukt. In de oude heerlijkheid vervult de „sweerdtraager” den rol van „broedeischer”, die aan 't hoofd van een stoet, waarbij de bruidegom, naar 't huis van de bruid trekt, om in een berijmde toespraak het toekomstige vrouwtje voor den aanstaanden echtgenoot op te eischen. Vindt de „broedeischer” van het Oude Landschap de deuren gesloten, hier beweren de huisgenooten, dat de bruid niet aanwezig is. Natuurlijk, dat, zoowel hier als ginds, de zaak spoedig in orde komt.

Dikwijls nog worden de gasten voor de bruiloft uitgenoodigd, door een bode, die daarvoor, in bepaald costume gekleed, de gehuchten rondtrekt. Evenals in Drente, worden er nog de „spinmalen” en de „krasavonden” gehouden. De laatste, oorspronkelijk samenkomsten van de jongedochters van het dorp om de wol te „krassen”, dragen een typisch Westerwoldsch karakter. Op die avonden klopt het hart van menige deerne met snellere slagen, worden de eerste schakels gesmeed van den gouden keten, die eens een jong paartje zal omstrengelen.

Natuurlijk dat in de afgelegen dorpen het wederzijdsch hulpbetoon in eere werd gehouden. Door de afgelegen ligging en de slechte verbinding met de buitenwereld bleef de band, welke de dorpingen van oudsher aan elkaar bond, hecht en sterk. In droeve, zoowel als in blijde tijden staan ze elkaar trouw bij. Daar, waar de enkeling niets zou vermogen, brengt eendrachtige samenwerking veel tot stand. Elk rechtgeaard Westerwolder houdt ze trouw in eere, de ongeschreven wetten der nabuurschap!

Maar genoeg daarvan! We hebben ons niet ten taak gesteld, den lezer alles van de oude heerlijkheid te vertellen. Zoo we zijn belangstelling voor dat bekoorlijke plekje kunnen opwekken, zijn we meer dan voldaan. En daarbij — er is meer wat den toerist zal boeien, wat hem wellicht in de eerste plaats zal trekken.

Westerwolde is rijk aan natuurschoon! Zoekt ge het mondaine gedoe van een high-life badplaats, het drukke leven van een moderne wereldstad, blijf dan van Westerwolde verre. Is het u te doen om de ware natuur, nog niet bedorven door reclame-makende hoteliers, wenscht ge het schoone in oorspronkelijken vorm, neem dan hoe eer hoe liever de reis staf ter hand om een bezoek te brengen aan Westerwolde's dreven. De oude heerlijkheid toch vormt een ydillisch hoekje, een bezoek overwaard. Een vergeten plekje, waar de kalme, vredige dorpen — bijna verscholen onder 't dichte loover der forsche boomen — schilderachtig gelegen zijn aan de groen omzoomde boorden van de grillig kronkelende riviertjes, die zich nu eens buigen om de hooger gelegen esschen, dan weer zich slingeren door de bruine heidevelden, ginds ruischend glijden langs den zoom van 't woud. Men vindt er prachtige landwegen vol charme, telkens weer gezichtjes biedend, om een schilder in vervoering te brengen. Schilderachtige hutjes en boerenerven, pittoreske bruggetjes, zacht golvende, wuivende roggeakkers op deinenden bodem, purperen heide en diepe lanen, boeien als om strijd het oog. Overal hoekjes, om zich neer te vlijen en te droomen gouden visioenen van vrede en stil geluk; waar het oor de zangerige klanken opvangt van het zomerwindje, dat ruischend door de twijgen gaat. Een uitgezocht plekje

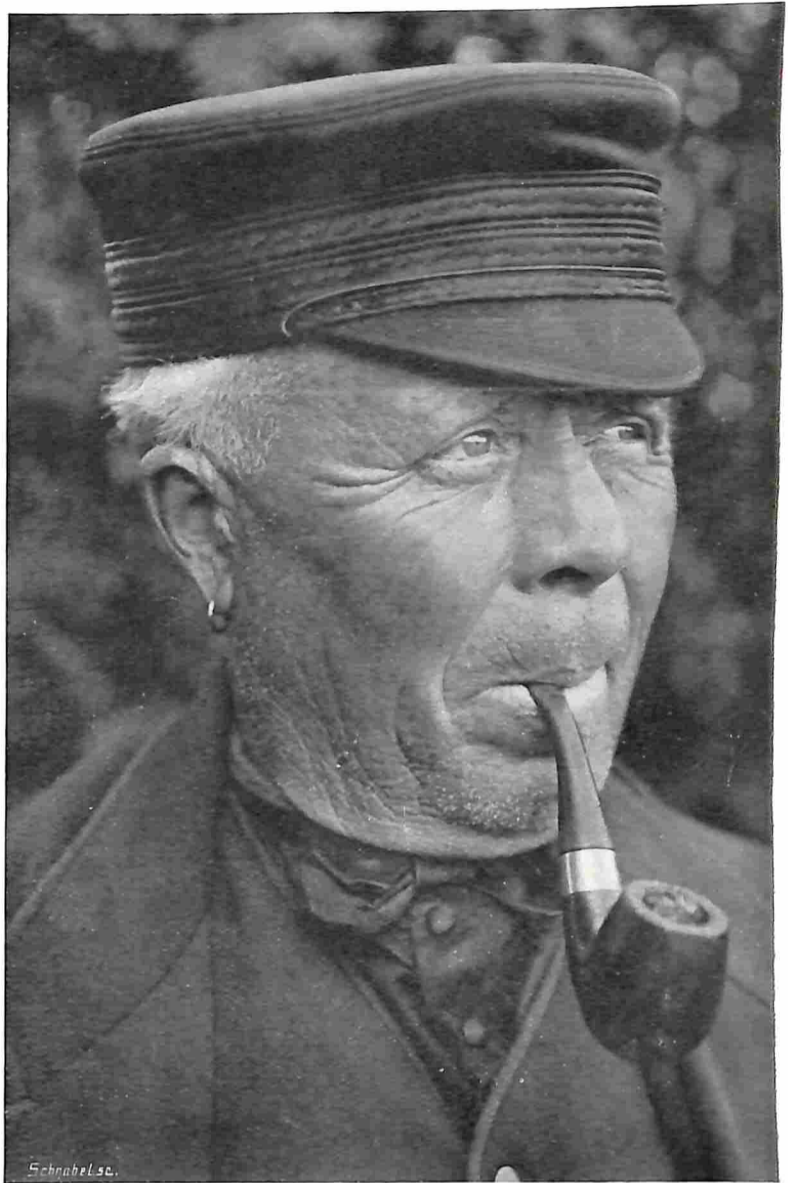

Foto R. H. Herwig. WESTERWOLDSCH BOERTJE.

om voor een wijle te ontvlieden het zenuwachtige leven van de groote stad.

Wilt ge een getuigenis van onverdacht allooi, luister dan naar hetgeen Dr. H. Blink zegt:

„Wie nog een stukje ongerepte natuur wenscht te zien, met de eigenaardige, niet verknutselde, maar door aangeboren vormen en afwisseling uitmuntende schilderachtigheid, moet zich naar Vluchtwedde begeven, en vandaar een wandeling maken over Ter Wupping, Smeerling, Ellersinghuizen en over Weende naar Vluchtwedde terug.

„Die golvende dalen en vroolijke heuvels, hier met een boom-

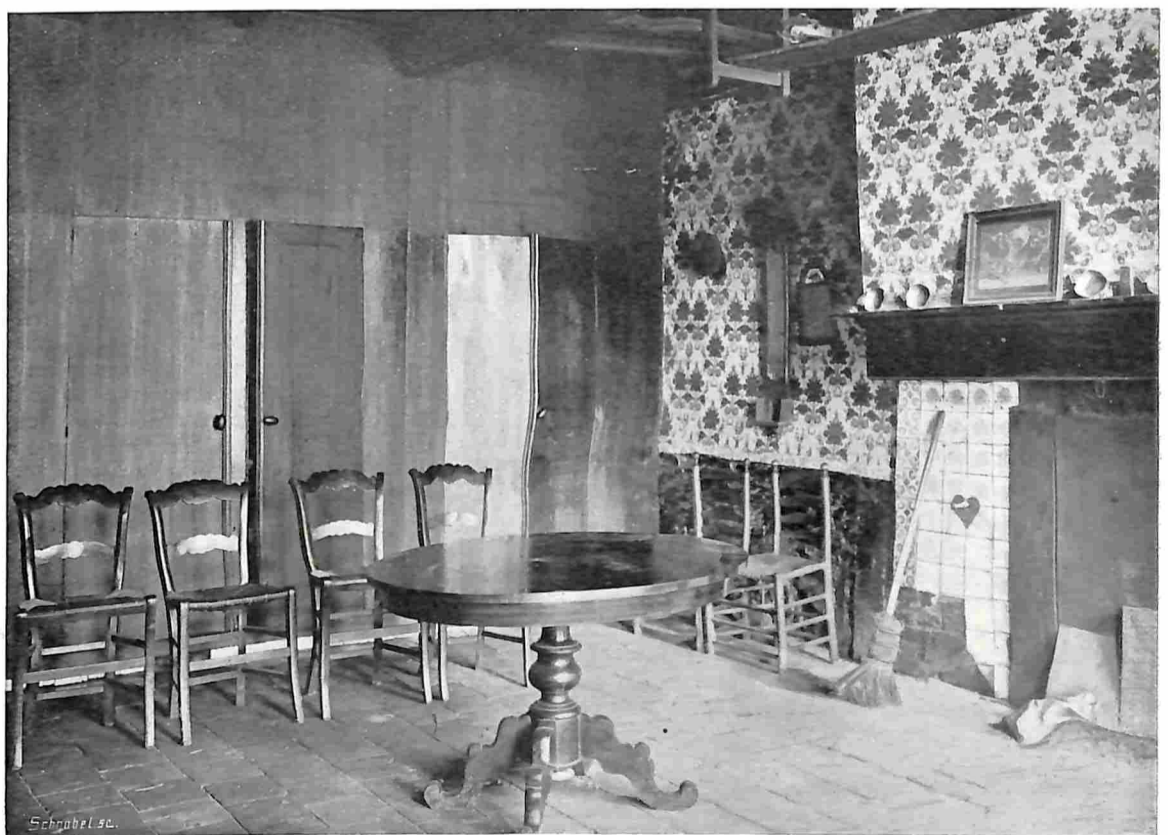

Foto R. H. Herwig. WESTERWOLDE. WOONKAMER IN EEN OUDE BOERDERIJ.

groep, daar met oude en breedgetakte, geïsoleerde eiken gekroond, vertoonen een rijkdom van licht, kleur- en vormeffecten, van panorama's en beperkte, lieve kijkjes, als men vruchteloos elders zal zoeken.

„Men kan er een stuk onbedorven natuur aanschouwen,” — zoo ongeveer vervolgt de bekwame kenner van ons vaderland zijn betoog — „voor schilders schooner dan de Brabantsche dorpen, in enkele opzichten herinnerende aan die van den Hondsrug en van het Gooische Laren.

„Westerwolde is een land, dat meer gekend dient te worden in Holland en de overige provinciën, bij hen, die in den zomer rust en genot willen smaken in de vrije natuur.”

We hebben getracht door middel van de foto's eenigszins een beeld te geven van het bekoorlijke landschap met zijn vriendelijke dorpjes, waar de huizen in bonte mengeling dooreen liggen als Neurenberger speelgoed, uit een grooten zak gestrooid. De ouderwetsche boerderijen met de vele bijgebouwen verscholen in 't dichte lommer van forsche eiken, vormen haast een gehucht in 't klein. De wegen slingeren in alle richtingen rond de huizen.

Gelegenheid tot logeren is er in overvloed. Blijven we alleen maar bij Ter Apel, het pittoreske dorpje in het Zuidelijkst hoekje. Met de E.G.T.M. 1) is dat lustoord te bereiken. Het munt uit door zijn hooge, gezonde ligging en zijn versterkende lucht van de uitgestrekte dennebosschen. Zoowel in het bosch, als aan den zoom van 't woud zijn modern ingerichte hôtels verzezen.

Daar een paar weken in de heetste zomermaanden te mogen doorbrengen, is een voorrecht! Als ge 's morgens gewekt, door de gevederde zangers van het woud, de heerlijke frissche bosch-

Foto R. H. Herwig.

WESTERWOLDE. BIJ DE MUSSEL.

lucht met volle teugen inademt, gevoelt ge pas, wat het zeggen wil, buiten te zijn in de schoone natuur! Als ge verder op den dag ronddoelt door de prachtige lanen, waar het felste zonlicht slechts hier en daar een sprankje van gouden schijnsel kan werpen op den mosbevloerden grond, wordt ge nog meer overtuigd van de waarheid dezer woorden. En 's avonds, als de mensch zoo gaarne komt in een kalme, half weemoedige stemming, is een wandeling door de mooie alleëen, terwijl de maan slechts met moeite dringt door het dichte bladerdak, een waar genot.

En niet alleen 's zomers, in alle vier seizoenen heeft het bosch zijn karakteristieke schoonheid.

's Voorjaars, als alles in de natuur spreekt van een nieuw leven, als de pas ontbottende knopjes de komst der lieve lente voorspellen, als de nederige bloempjes, hier en daar bescheiden hun kopjes boven 't jonge groen uitstekend, u een welkomstgroet toeroepen, als het teer-groene waas, over veld en wegen gelegen, het oog bekoort, — 's zomers als het dichte looverdak, schaduw spreidend op de paden, u lokkend toelicht, als de dieren des velds zich met volle teugen laven aan het water van het beekje, dat zacht ruischend langs zijn oevers stroomt, als de talrijke bewoners een hemelschconcert geven, — in den herfst, als natuur zich voor 't laatst met haar siersels tooit, als op een mooien dag het zonnetje de prachtigste kleuren toovert op boom en blad, — 's winters als veld en wegen met een groot tapijt van vlekkeloos wit bedekt zijn, als de takken en twijgen versierd schijnen met ontelbare edelgesteenten en 't heele bosch één schittering is in de gouden stralen van de winterzon — altijd is het een onbetaalbaar genot hier te mogen genieten van de schoone gaven, ons door de natuur geschonken'

R. H. HERWIG.

1) Eerste Groninger Tramweg-Maatschappij te Stadskanaal en Zuidbroek, op den trein korresponderende.

DE GYROSCOPE.

(Slot).

DE OMVANG EN HET AANTAL OMWENTELINGEN DER
BALANCEER-RADEREN.

„HOE snel draaien uwe gyroscoop-raderen rond?” vroeg een heer. „Bij dezen kleinen wagen ongeveer zeven-duizend maal per minuut,” antwoordde hij, „maar bij een wagen van volslagen grootte bereken ik dat drieduizend omwentelingen per minuut een absolute vastheid zullen verzekeren. U begrijpt natuurlijk dat de beide gyroscopen aan elkaar gekoppeld zijn met tanden, zoodat zij gelijk móeten werken — dus met dezelfde omwentelings-snelheid”.

„Wat zullen de afmetingen zijn van een volslagen wagen?” vroeg ik.

„Zijn lengte zal ongeveer twee honderd voet, en de breedte ongeveer twintig”, antwoordde hij, terwijl onze verwondering steeds meer steeg en zich in onze blikken uitte.

„En zijn gewicht?”

„Misschien honderd ton”. — „Zonder bevrachting?” — „Ja”.

„Ik veronderstel dat er verscheidene wagens in een trein zullen zijn?”

„Ja, vijf of zes”.

„En u gelooft vijf of zes wagens die elk honderd ton zonder passagiers of vracht wegen, op één enkele rail te kunnen balanceeren?” zei een Zuid-Afrikaansch ambtenaar.

„Daarvan ben ik overtuigd. U hebt gezien wat 't model al doet. Welnu, de wagens van volslagen grootte zullen hetzelfde doen, alleen nóg beter. Ik ben nu bezig, gesteund door het gouvernement, een proef-wagen te maken van vijf-entwintig bij twaalf voet, die met groot gemak en vastheid tweehonderd passagiers zal vervoeren.

Hoe groot zullen de gyroscoop-raderen in uwe volslagen wagens zijn?” vroeg een ander.

„Ongeveer vier en een halve voet in doorsnee”.

„En 't gewicht?”

„Zij zullen ongeveer twee ton elk wegen, of vier procent van de totaal-massa van den wagen, wat nog een breede marge voor extra-veiligheid overlaat. Ik geloof dat op den duur een of twee percent voldoende zullen blijken. En dit gewicht der gyroscoop-raderen zal meer dan vergoed worden door lichtheid van bouw die mogelijk wordt gemaakt doordat de wagens niet zooveel te lijden hebben.”

VERONDERSTELT DAT DE RADEREN BLEVEN STILSTAAN.

Mr. Brennan wijdde vervolgens uit over de enorme voordeelen van een enkel-rail-systeem, wat betreft verminderde wrijving en zij-stooten, en de daaruit voortvloeiende grootere snelheid en zacht loopen — welke dingen alle werden toegegeven door de spoorweg-deskundigen, die het erover eens waren dat een trein veilig zal loopen op een enkel rail, zoolang de gyroscoop-raderen in gang zijn. Maar verondersteld dat er iets aan defect geraakte? Gesteld dat een of beide bleven stilstaan? Wat zou er dan gebeuren met een honderd-ton wagen, die op een enkele rail stond en plotseling van zijn vermogen om in evenwicht te blijven, beroofd werd?”

„Zooals u natuurlijk wel denken kunt,” antwoordde Mr. Brennan, „is dat een zaak, die ik ernstig overwogen heb. Gesteld dat de elektrische stroom, die deze raderen drijft, plotseling afgesneden wordt, weet u wat er dan zal gebeuren? Niets! Omdat de raderen in een luchtledige ruimte draaien, en op zulke volmaakte teunpunten gesteld zijn, en met zulk een idealen toevoer van olie, dat — zelfs al was de drijfkracht afgesneden — zij door eigen moment (d.w.z. product van massa en snelheid) nog wel twee of drie dagen lang zouden doordraaien en gedurende twee of drie uren met voldoende vaart doordraaien om den wagen veilig in evenwicht te houden. Dat wil dus zeggen, dat zij uit zichzelf lang genoeg zouden doordraaien om in elk plotseling voorval te voorzien.”

„Zal dan elke wagen in een trein in evenwicht worden gehouden door zijn eigen balanceer-raderen?” vroeg iemand.

„Natuurlijk.”

„Gesteld dat er iets defect geraakte aan het apparaat om te oliën?” opperde een ingenieur.

„Ik heb een automatisch signaal aangebracht, dat den bestuurder onmiddellijk zal waarschuwen, waarop hij den trein onmiddellijk op een veilig zijspoor kan doen loopen. Er zouden natuurlijk veel van zulke zijsporen moeten zijn met lage muurtjes om

de wagens te steunen, of de zijden der wagens zouden een klein eindje boven de muren kunnen uitsteken."

"Dat is allemaal goed en wel," hield de Zuid-Afrikaander vol, „maar gesteld dat één der gyroscop-raderen absoluut blééf staan — of losbrak van zijn steunpunten, of iets dergelijks; gesteld, dat het plotseling bleef staan vóór de trein een zijspoor kon bereiken. Wat dan?"

"Tenzij dat de wagen juist op dat oogenblik toevallig op een bocht was, zou het andere rad hem volmaakt in evenwicht houden."

"Maar gesteld dat de wagen juist op een draai is? Of als beide wielen tegelijk blijven stilstaan?"

Mr. Brennan glimlachte.

"Dan zou er zeker een ongeluk volgen, juist zoals dit gebeuren zal wanneer er een ketel springt, of een elevator naar beneden komt, of wanneer een auto ergens op rijdt. Ik beweer niet, dat mijn mono-rail-systeem alle gevaar opheft. Ik houd slechts vol, dat door verminderde wrijving en inspanning, wat gelijk staat met een geringer kans op ongelukken en ontsporing, mijn systeem minder gevaar meebrengt dan onze tegenwoordige methoden van spoorwegvervoer".

En nu volgde er een min of meer technisch gesprek over de feitelijke constructie van een mono-rail spoorweg met bijzonderheden omtrent de wijze om de rails te leggen, de lengte der verbindingsbalken, de beste manier om de banen te leggen over een steenachtige berghelling en veel over hellingen en heien en vaste fundamenten. De Zuid-Afrikaanders werden zakelijk en wilden graag weten hoe deze monorail wagens tot stilstand zouden kunnen komen in groote, dun bevolkte streken, waar ze konden bezigd worden voor pioniers- of militaire doeleinden, en waar er zeer zeker geen veilige zijlijnen zouden zijn om als stutten te dienen. Mr. Brennan legde uit, dat voor zulke gevallen de wagens voorzien zouden kunnen worden van verstelbare pooten, die aan weerszijden konden neergelaten worden, als de gyroscopen niet werken.

"En met welke snelheid zullen de treinen loopen?" vroeg ik.

"Wat snelheid aangaat, zullen zij alles overtreffen, wat de wereld tot nu toe gekend heeft; want met een tot een minimum teruggebrachte wrijving en zij-stooten, is er geen reden, waarom onze monorail treinen niet honderd twintig, honderdvijftig, ja, tweehonderd mijlen per uur zouden maken met absolute zekerheid van beweging en veel grooter veiligheid dan mogelijk is bij bestaande treinen. Ik kan er nog aan toevoegen, dat ideaal zacht loopen natuurlijk verkregen kan worden door één lange rij van achter elkaar geplaatste raderen, zoodat de geheele trein zal rusten op één massieve keten van raderen."

Daar het reeds laat geworden was, vertrok het gezelschap naar Londen, diep onder den indruk van wat het gezien en gehoord had.

HET MOHAMMEDANISME OP JAVA.

"**H**ET Mohammedanisme is de heerschende godsdienst op Java." Deze stelling wordt nog door velen onderschreven. En toch, wie met de toestanden op Java op de hoogte is, zal volmondig erkennen, dat, ja, de uiterlijke godsdienst der Javanen wel het Islamisme is, maar dat ze toch inderdaad, en dit komt vooral in hun dagelijksch leven uit in allerlei kleinigheden, aan den ouden natuurgodsdienst getrouw zijn gebleven.

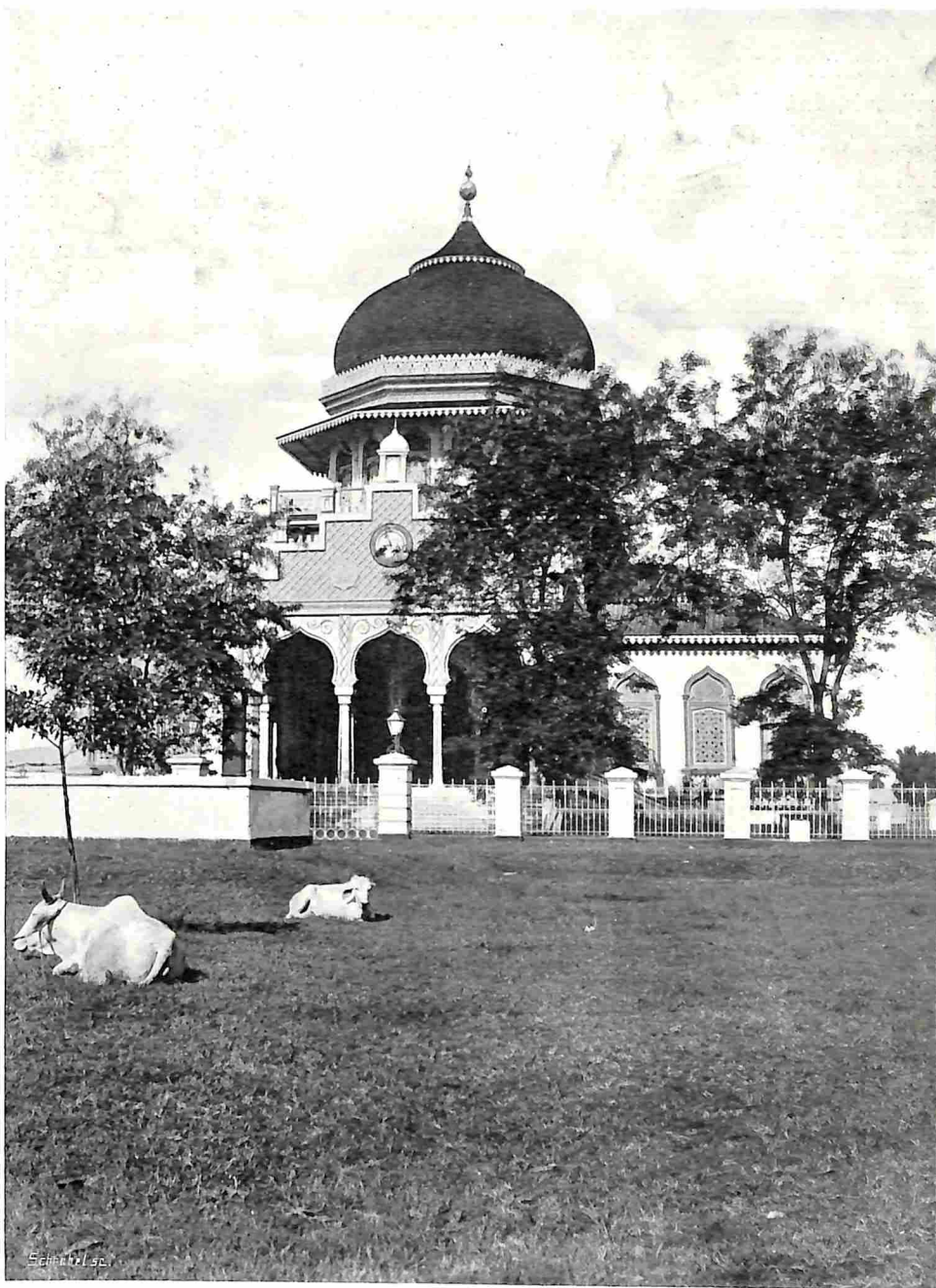
De Islam op Java is niet veel meer dan een officieel kled, dat over de inlandsche maatschappij is gespreid. Nooit is Java een Mohammedaansche staat geweest; altijd hebben de Javanen in hun rechtspraak en in hun gewestelijk bestuur vastgehouden aan hunne oud-heidensche gewoonten en instellingen. Vooral in hun rechtspraak komt dit zeer duidelijk uit. Het Mohammedanisme kent namelijk geen rechterlijke collegiën; het draagt de rechtspraak op aan alleen-rechtsprekende rechters of gadi's, die absoluut zelfstandig optreden. Op Java daarentegen heeft men overal rechtbanken, die in geestelijke en wereldlijke onderscheiden zijn. De geestelijke worden gevormd door de priesters der moskeeën, die rechtspreken overeenkomstig de voorschriften in Koran en Sonnah gegeven; de wereldsche door inlandsche vorsten, die meestal weinig of geen kennis hebben van recht. De rechtsbron, waaruit zij putten, is niet de sarat, maar de adat, of de wet der gewoonten. Hoewel de adat niet in strijd mag zijn met de sarat en dus de rechters wel eenigszins aan banden worden gelegd, is toch dikwijls willekeur en onkunde de oorzaak van uitspraken, die lijnrecht ingaan tegen de sarat.

En zoo zijn bijna alle rechtsinstellingen en reglementen mengelingen van verouderde gewoonten en rechten, en voorschriften, die aan den Islam ontleend zijn. Schetsen we nu de organisatie van den Islam op Java.

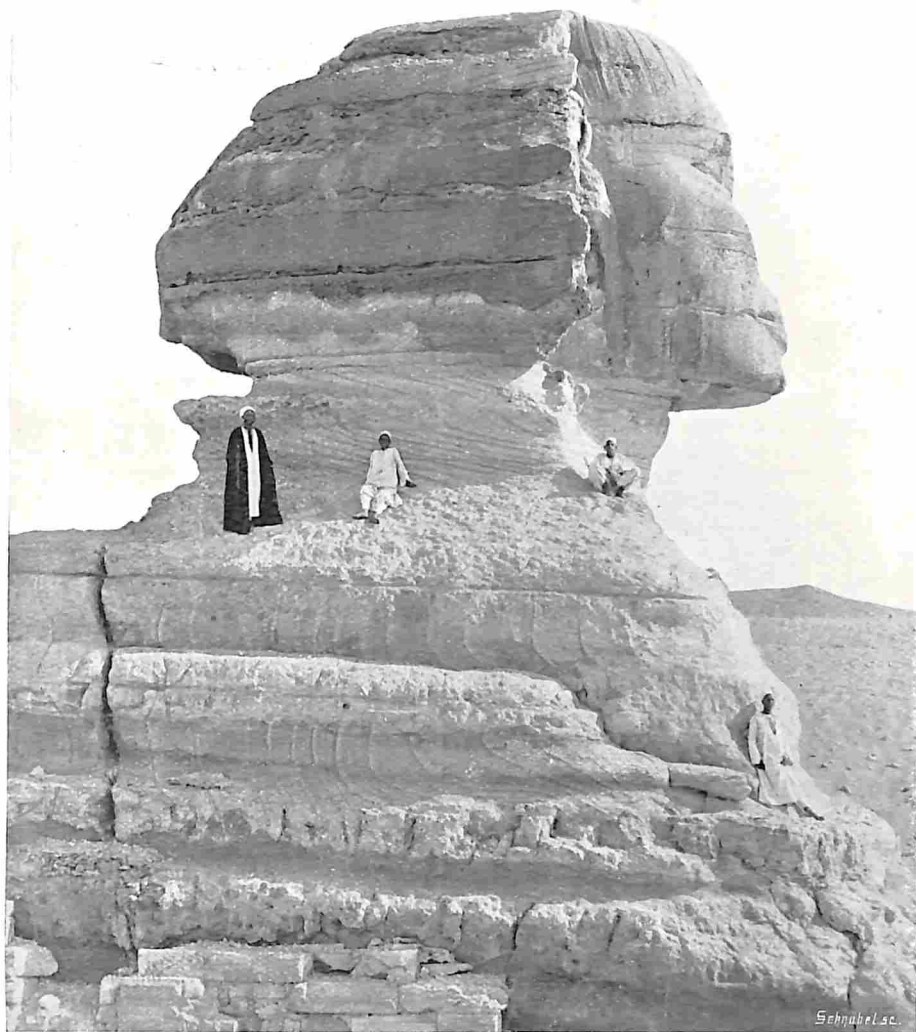
De Priesters kunnen in twee groote klassen verdeeld worden: de priesters der moskeeën en de gewone priesters. Daar de bevolking van Java over ontelbare dessa's verspreid is, en iedere dessa alleen niet groot genoeg is om openbare godsdienstoefeningen te houden, vindt men slechts hier en daar een moskee, of, zooals de inlander ze noemt: misighits (van het Arabische masjid afgeleid). De meeste zijn eenvoudige, houten gebouwen met een spits dak, of met drie daken boven elkaar, die naar boven toe in grootte afnemen. De minaret, waarvan de gebedsuren worden uitgeroepen, wordt meestal gemist. Op kleinere plaatsen zijn de wanden dikwijls slechts van bamboe gevlochten en ontvangt het gebouw geen ander licht, dan wat door die wanden heendringt. Dit gebouw staat meestal ter zijde aan de aloen-aloen, een groot vierkant plein vóór de woning van den regent. Aan den ingang is een vijver, waterbak, of groot steenen watervat, om de geloovigen gelegenheid te geven de verplichte wasschingen te verrichten. In het gebouw vindt men in een der wanden een vierkante nis, waarheen de geloovigen bij hunne gebeden het gelaat richten. Zij wijst de giblah aan, d.i. de richting, waarin zich de tempel van Mekka bevindt. Rechts van deze nis bevindt zich de nimbar of kansel, vanwaar de preek wordt uitgesproken en waarop een afschrift van den Koran ligt. De vrouwen mogen niet te gelijk met de mannen de moskee bezoeken, tenzij er, zooals in de grootere moskeeën van Demak, Soerabaja, Palembang of Kota Radja het geval is, eene afzonderlijke plaats voor is afgeschoten; evenwel bezoekt de vrouw de moskee.

Het moskee-bestuur bestaat op Java uit een imam of voorganger bij het gebed, een of meer ketibs of predikers, die de preek voorlezen, en eenige modins, die de oproeping tot de gebeden uitspreken. Daar de bewoners meestal te ver weg wonen om ze te kunnen „oproepen", maakt men gebruik van een bedoeg, een groote zware trom. Meestal wordt de trom geslagen door een der merbots of kosteren, die tevens belast zijn met het schoonhouden van het gebouw, het aansteken der lampen, en het onderhoud van de terreinen om het gebouw. Dikwijls vindt men bij het hoofdgebouw nog allerlei bijgebouwen, die gebruikt worden tot het geven van onderwijs, enz., maar dit is meer het geval voor de grootere dessa's.

De dorpspriester is gemoeid met alle mogelijke gewichtige gebeurtenissen, in het huishouden van den Javaan, zooals de be-

EEN MISSIGHIT OP JAVA.

DE GROOTE SPHINX BIJ DE PYRAMIDE VAN MEMPHIS.

snijdenis, het afvijlen der tanden, het huwelijk, de begrafenis, de oogsten, reisonderingen, enz., enz. Telkens wordt zijne voorbede gevraagd en telkens moet hij offeranden brengen. Van meer invloed en van meer gezag zijn de priesters, die aan het hoofd van hogere scholen van godsdienstig onderwijs staan, of die het toezicht houden op de graven van overleden hooggeplaatste personen. Zij worden onderhouden door enkele daartoe aangewezen dessa's. Zij wonen meestal in de onmiddellijke nabijheid van een of andere missighit. Priesters in allerlei soort vindt men overigens op Java genoeg; het resultaat dat ze bereiken is: dat

ze, zooals aan het begin gezegd, den Javaan in naam Mohammedaan maken, hoewel hij inderdaad aan zijne natuurgodsdienst getrouw is gebleven. Trouwens, het armelijke aanzien van de meeste moskeeën op het platteland bewijst wel, dat het Islamisme van den Javaan niet diep zit!

P. C.

PYRAMIDE EN SPHINX.

DUIZENDEN jaren staan ze daar in Noord-Oost-Afrika en nog heeft de tand des tijds ze slechts voor een heel klein gedeelte kunnen vernietigen. Nog altijd beschouwen de reizigers in Egypte ze als de oudste en merkwaardigste bouwwerken, ooit door menschen gemaakt. In de omtrekken van het aloude Memphis, nu het mondaine Caïro, waar al wat Engeland aan rijkdom heeft des winters heenstroomt om er te genieten van de warmte, terwijl het Noorden in de kilte van sneeuw, ijs en regenvlagen zit te bibberen, in die regionen, waar de zonnedagen elkander regelmatig opvolgen, daar staan op een ruimte van weinige uren in den omtrek meer dan veertig pyramiden; verderop naar den boven-Nijl zijn er nog vele andere te vinden. Men heeft deze bouwwerken ook in Mexico aangetroffen, meestal in gezelschap van de Theocallis of pyramidale tempels. Hier dienden de pyramiden echter niet zooals vermoedelijk in Egypte om zandverstuivingen, uit het Westen naar het zeer vruchtbare Nijldal, tegen te gaan, maar het waren de plaatsen, waar boven op den afgeknotten top, in een deel kapel de zovelen afgodsbeelden der hoogbeschaafde „rooden” werden bewaard. Zooals wij opmerkten, dienden de Egyptische pyramiden niet zoozeer tot begraafplaats der overleden heerschers, hoewel de geheele inrichting der ontzettende, soms meer dan honderddertig meter hooge en op een vierkant grondvlak van 225 bij 225 M. opgetrokken bouwsels, dit wel kon doen vermoeden. Men ontdekte zulk een begraafplaats het eerst in de 137 M. hooge pyramide van Cheops. Op den top gekomen, vond men er de trapopening en trappen, die heel diep onder het monument naar de „kamer des konings” voerden, waar een schoone, doch geschonden en ledige sarcophaag gevonden werd. In andere pyramiden waren de sarcophagen ongeschonden en vond men de gebalsemde lijken. De pyramiden zijn meest gebouwd uit mummulieten-kalksteen. Sommige uit in de zon gebakken tichelstenen. Een bekleeding van glad gepolijst graniet werd er om gebracht, wanneer het bouwwerk voltooid was. Vele zijn in de 14e eeuw door de Arabieren van die bedekking beroofd. De Arabieren bouwden er huizen van.

Ook de Sphinxen zijn duizenden jaren oud, evenals de Egyptenaren hadden ook de Grieken Sphinxen. De Egyptische zijn reusachtig groote beelden, voorstellende een menschenhoofd op het lichaam van een leeuw. Zij stonden in twee rijen voor den ingang der tempels. De hier afgebeelde is de geweldige sphinx, die als beeld van den zonnegod Horus vereerd werd. Eigenlijk waren de sphinxen zinnebeelden van koninklijke macht en kracht der koningen voor, terwijl het groote menschenhoofd eenvoudig de geweldigheid van het boven alle onderdanen verheven koningshoofd beteekende.

X.

VARIA.

BLAUWGRIJZE VISCHNETTEN.

De „Aberdeen Free-express” vestigt de aandacht op een proef, welke genomen werd met vischnetten, waaraan in plaats van de gewone bruine taankleur een blauwgrijze tint was gegeven, eenigszins met de kleur van zeewater overeenkomende. Het schijnt wel, dat de visch minder erg heeft in de nieuwgekleurde netten, althans onderscheidde zich de boot, die daarmede uitgerust was, zich van eene aanzienlijke vloot door een veel grootere vangst dan gemiddeld werd verkregen. G.

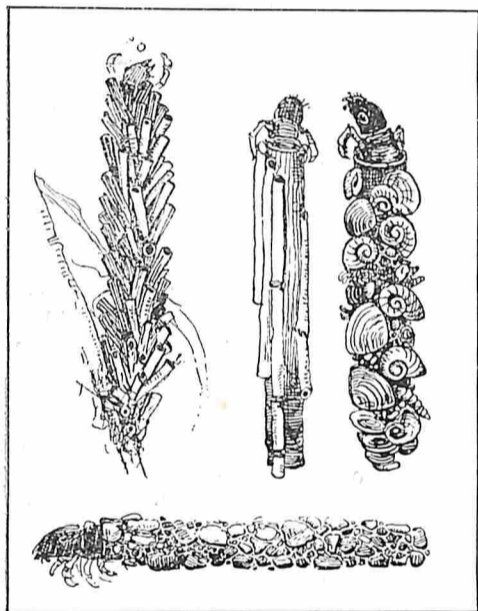

EEN DER PYRAMIDEN ROND CAÏRO.

KOKERLARVEN.

BESCHRIJVINGEN van insecten-bouwwerken, vooral als zij eenigszins levendig gegeven worden, zijn altijd belangrijk. Niet alleen studenten in de entomologie, maar ook leeken hebben altijd plezier om te zien wat de meest begaafde vertegenwoordigers van de insectenwereld weten samen te stellen. Zonder twijfel is hun belangstelling zoo groot door het groote contrast tusschen de onbeduidende afmeting en de geringe kracht van het insect en de betrekkelijk groote en vernuftige werken, die het tot stand brengt. De bouwwerken der sociale insecten als mieren, bijen en wespen worden gemaakt door de imago's. De onvolwassen insecten in de kolonie zijn hulpeloze wezens, die slechts tot last zijn, maar waarom alle arbeid heendraait. In dit opzicht gelijken zij op de kinderen der menschen en het is mogelijk, dat men door dit feit zooveel menselijke eigenaardigheden bij hen meent te ontdekken. Niet voor zij den toestand van pop ontgroeid zijn, beginnen zij hun werkzaam leven. Hun architectonisch instinct ontwaakt tegelijk met hun verantwoordelijkheidsgevoel. Er zijn echter verscheidene insecten-families, waar deze hoedanigheid ontbreekt. Het architectonisch instinct is de larf aangeboren, maar ontbreekt bij de volwassen insecten. Terwijl de eerste enig vernuft aan den dag leggen in de zorg voor zichzelf, leven de laatste een weinig belangrijk bestaan, behalve wanneer zij zich voortplanten, wat een korte bedrijvigheid teweegbrengt, vóór hun levensvonkje gebluscht wordt. Daar de larven van deze insecten sociaal zijn, en de natuur hen zelf verantwoordelijk laat voor hun voeding en hun bescherming, is het bezitten van een instinct, dat hen daartoe geschikt maakt, zeer veel waard. Het is het doel van dit hoofdstuk om een overzicht met plaatjes te geven van dat instinct, zooals het voorkomt bij een exemplaar

van een van deze soorten — de net makende kokerjuffer. Iedereen kent de kokermakende larf. Zij heeft de merkwaardige gewoonte om het zijden kokertje, waarin zij haar zacht lichaam verbergt, te bedekken met heel kleine steentjes of zandkorrels of kleine schelpen en stukjes blad of gras. Zoo toegerust wacht zij op den bodem van stroomend water, tot het larvenstadium zal zijn afgelopen. Dan maakt zij haar kokertje vast aan een stuk rots of steen, en sluit er zichzelf in om te gaan poppen. Een twintigtal of meer vindt men soms op een steen zoo groot als een vuist. Aan het merkwaardige gezicht

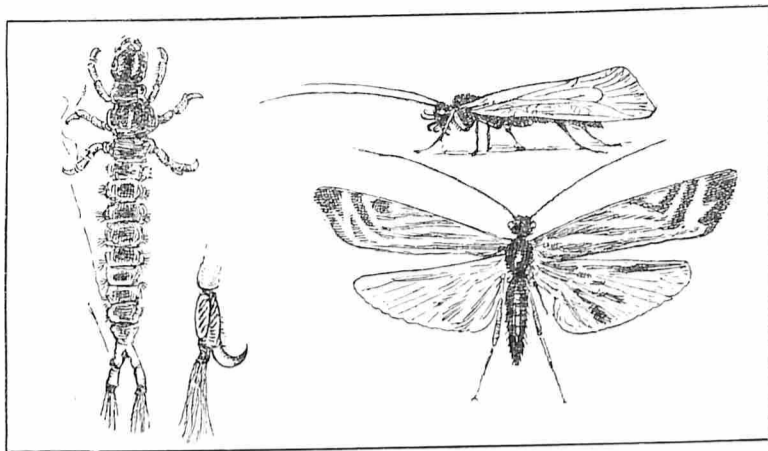
LARVEN VAN DE KOKERJUFFER.

van zulk een koker dankt zij haar groote populariteit. Het is dan ook allergrappigst, zooals zij daar langzaam voortwerkt onder haar mozaïke wapenrusting van kleine steentjes, nu er dan haar kop en het bovengedeelte van haar lichaam uit haar kunstig gemaakt kokertje stekend. Maar men hoort zelden van de net makende kokerlarf.

Laten wij eens eenige steenen van den bodem verwijderen. Er zijn er, waar aan de hoeken en onderkanten niet alleen de nauwe, cilindervormige kokertjes van de gewone kokerlarf zijn vastgemaakt, maar nog verscheidene van een heel andere bouw. Het is een verzameling van kleine steentjes, losjes bijeen gehouden door zijden draden, toch zitten ze onderling vast genoeg om de sterkte van den stroom te verdragen. Eenige exemplaren, die ik drie maanden geleden vond, zijn nog geheel ongeschonden.

De steentjes, waarvan ze gemaakt zijn, hebben de grootte van een erwt. Sommige liggen verspreid op den bodem; de meeste zijn gehecht op kleine steenen van verschillende afmeting. Sommige van de steentjes zijn plat en dekken de andere als een dak. Ze worden zoo geschikt, dat ze een soort afdak vormen. Dit zijn de larven-woningen van de net makende kokerjuffer, een insect dat tot dezelfde orde behoort als de kokermakende juffer (Trichoptera) maar tot een andere familie (Hydropsychidae).

Laat ons een van deze steenen huisjes opnemen. Hier in het „voorportaal” of gewoonlijk in een kleine schacht of holte, soms spaarzaam, soms ook dik met zij bekleed, zit de bewoonster. Zij is een bedrijvige larf, ongeveer 2 c.M. lang, men vindt er wel die korter, maar zelden die langer zijn. De larf is niet dik, maar vrij lang gerekt en smal, zij is niet leelijk om te zien. Eenige exemplaren (gevonden in April) zijn taangeel, de kop en twee eerste geledingen zijn donkerbruin. Andere die later gevonden werden (27 Juli) hebben midden- en eindgeledingen, die lichtgroen zijn. De kop is plat en gelijkt op die van een slang, de oogen zijn klein, maar min of meer uitpuilend. Aan het eind van het

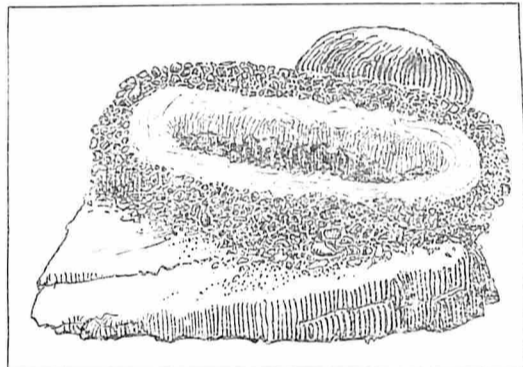

NETMAKENDE KOKERJUFFER, IMAGO, LARVE EN HAAKJE.

lichaam zitten twee aanhangsels, welke aan het uitscheidingsorgaan bevestigd zijn, die eindigen in bundels beweegbare borstels.

Vlak onder elk aanhangsel is een klein haakje, waarmee de larf zich ankert op het een of ander punt in haar nest of enig ander voorwerp, zoodat zij zich vrij buiten het nest bewegen kan, zonder dat zij bang behoeft te zijn, dat de stroom haar meevoert. Deze ankerhaken zijn haar van groot nut. Als zij stil wil staan, gooit zij eenvoudig het anker uit en als zij weer voort wil gaan, haalt zij het op. Zij kan zich in alle vrijheid rondbewegen, maar blijft gewoonlijk vlak bij huis. Als men in het water kijkt, ziet men dat veel stukken rots, steenen, gezonken takken, en andere voorwerpen bedekt zijn met draadachtige wimpels, waarvan het eene eind vastzit en het andere met den stroom meegaat. De meeste van deze zijn hydropsychidendraden en zijn bedekt met modder. Als zij uit het water gehaald worden, worden zij eenvoudig een slijkmassa. Andere voorwerpen, b.v. de door den stroom meegevoerde bladen van watergrassen zijn er ook mede bedekt.

Het is merkwaardig, dat deze eigenaardigheid van de kokerjuffer om haar draden vast te maken aan steenen, en de eigenaardigheid van de draden om slijk te verzamelen, invloed heeft op den loop der natuur. Er komen ophooping van grond, bladafval enz. Kiem

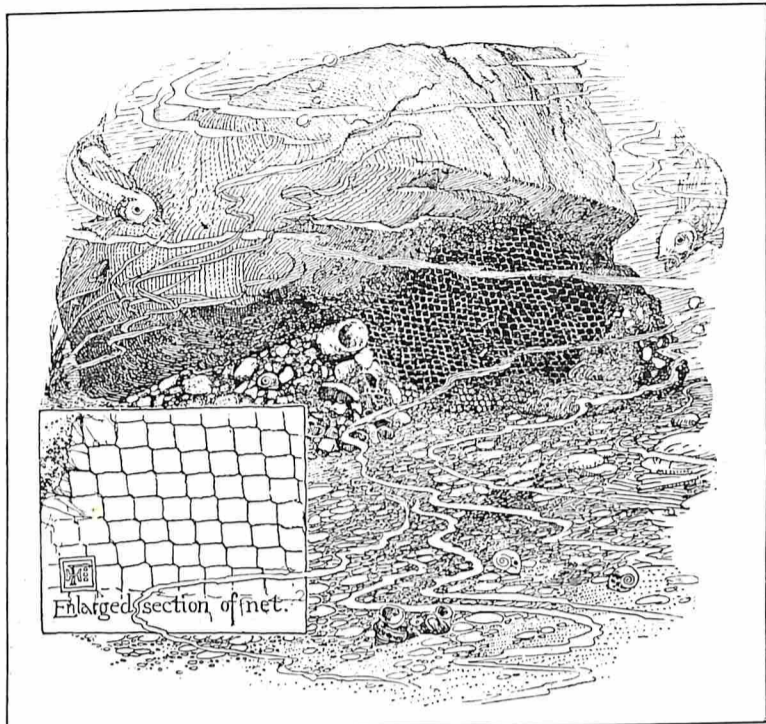

CYLINDERVORMIGE KOKER MET NOG NIET TOT ONTWIKKELING GEKOMEN LARVE.

men van waterplanten ontstaan, een rotstun wordt gevormd. De bodem van den stroom, de oevers, alles ondervindt den invloed van de kokerjuffer. Kleine eilanden ontstaan, die langzamerhand grooter worden. Zoo hebben tal van veranderingen plaats van die heel kleine onophoudelijke veranderingen, waardoor langzamerhand de natuur in een ander stadium komt. Juist die schijnbaar onbeduidende krachten en fenomenen hebben den grootsten invloed. Als je deze ruwe woningen ziet, vraag je onwillekeurig, hoe werden al die steenen verzameld? Heeft de kleine bouwmeesteres ze uitgezocht en gerangschikt? Of zijn ze bij toeval zoo opgestapeld? Het is mogelijk, dat vele van de steenen, toen zij eenmaal los waren op den stroom zijn meegevoerd, of door de bewegingen van de vele waterbewoners, als vischjes, kikvorschen, waterhagedissen, krabben en verscheidene

LARVEN-WONINGEN VAN DE NETMAKENDE KOKERJUFFER.

STEENHOOP VAN DE NET-MAKENDE KOKERLARF MET VANGNET.

insectenlarven, verward raken in de kleverige draden, waarmee de kokerjuffers aan hun woningen vast zitten. Hun groote verscheidenheid van vorm is dus mogelijk ten deele toe te schrijven aan den stroom van het water.

Maar de bouwsecten kunnen zeker de steenen plaatsen, zooals zij willen. Dit blijkt uit het heele plan van het gebouw, dat met al zijn onregelmatigheid duidelijk bedoeld is om als woning dienst te doen en daarvoor ook uitstekend geschikt is. De steentjes zijn zoo geplaatst, dat de zijden kokertjes, die de holletjes tusschen de steenen vullen, genoeg ruimte hebben, zoodat het insect vrij uit en in kan gaan.

Laten wij voor onze net-makende kokerjuffer eens een kunstmatige omgeving maken en zien hoe zij te werk gaat. Een lange ondiepe pan, gevuld met water, wordt voor deze gelegenheid herschapen in een klein beekje, waarin verscheiden steenen geplaatst worden met woningen van kokerlarven er op. De heele verzameling wordt mee naar huis genomen om daar aandachtig bekeken te worden. Spoedig kropen de larven, die begrepen, dat er iets bijzonders gaande was, uit hun kokertjes. Toen werden de steenen weggenomen en op den bodem van de pan, die met zand bedekt was, nieuwe steentjes gestrooid, zooals die waarvan de kokertjes gemaakt waren. Laten wij één bijna volwassen larf in het oog houden. Zij had na veel zoeken een schuilplaats gevonden tegen den eenen kant van een stukje hout, dat rustte op een steen, zoo groot als een hazelnoot. Het houtje was zoo gevormd, dat het van boven breeder werd, zoodat het een soort vooruitspringend dakje vormde. Een aantal zandkorrels, zoo groot als rijstkorrels, en eenige zoo groot als erwten, lagen er naast.

De larf begon met het zand weg te halen uit den hoek, waar het hout tegen den steen rustte en maakte een gezellig holletje, dat het begin van de woning zou worden. Zij groef in het zand tot er een kleine diepte was gevormd, bijna groot genoeg om haar lichaam te bevatten. Toen keerde zij zich om naar de zandkorrels. Ze bewoog haar monddeelen — het benedengedeelte van haar kop — eenige keeren er over heen, en bevochtigde het zand met een kleverige afscheiding uit haar zijde-klieren. De korrels werden zoo aan elkaar gelijmd, en vóór men precies kon zien, hoe het eigenlijk gegaan was, waren zij tegen den steen geplakt. Daar bengelden zij als een kralen ketting. Toen de muur klaar was, werd een ronde ruimte uitgegraven, daar waar het houtje tegen den steen rustte, kennelijk werd dit het begin van een cilindervormige koker en zou dit de deur worden. De voornaamste werktuigen, die hierbij gebruikt werden, waren de kop en de voorpooten; maar een golvende beweging van het lichaam, die met rythmische gelijkmatigheid werd volgehouden, scheen er toe bij te dragen om de binnenruimte en de lijn van den muur te vormen.

Terwijl zij druk bezig was, verloren we nu en dan deze kleine architecte uit het oog. Maar het bewegen van het zand en het

schudden van het hout toonden aan, dat zij onder den grond aan het werk was. Van tijd tot tijd verscheen zij weer om den buitenmuur wat te versterken. Dikwijls wierp zij alleen het voorste gedeelte van haar lichaam naar buiten en weefde draden om de zandkorrels, waarmee zij bouwde, te verbinden. Intusschen scheen de larf zich met haar haak hier of daar vast te houden.

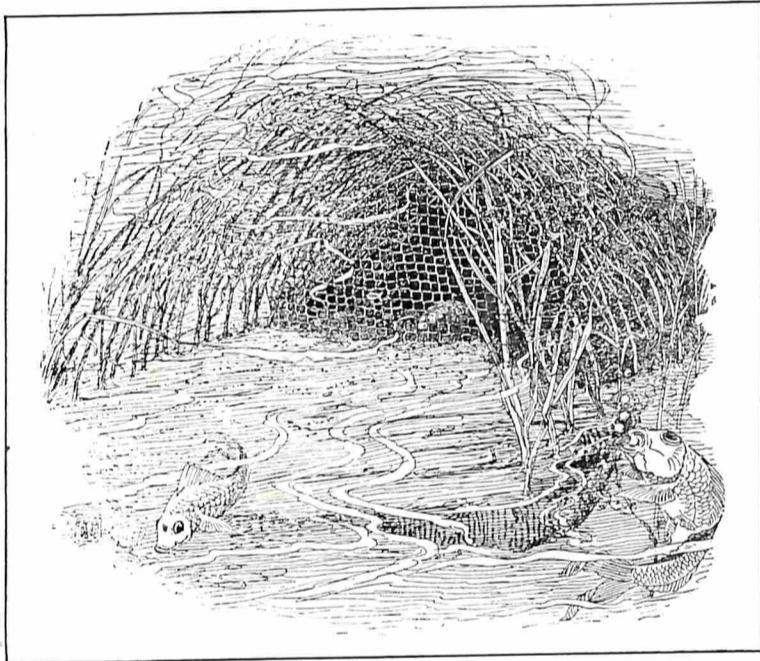
Zoo had ik nu het geheim van haar werken ontdekt en ik aarzelde om het werk van de ijverige werkster te verwoesten. Ik vermande mij echter ter wille van de wetenschap en tilde het bruine van water doortrokken stuk hout op, dat den achtergrond van al de bewerkingen van de larf had gevormd. Daar zakte de muur van zandkorrels ineen. De bouwmeester vluchtte en, zooals te verwachten was, vond men een cilindervormige ruimte, die gevormd was door al het zand naar de beide kanten te drukken. Dit zou het huis geworden zijn en weldra zou het behangen zijn geworden met een zijden behangsel en zoo de larvenkoker van een net makende kokerjuffer zijn geworden. Later in den tijd werd de manier van bouwen, zooals die hier beschreven werd, door allerlei waarnemingen bevestigd.

Over nog een karakteristiek bouwwerk van de kokerjuffer moeten we het hebben, n.l. over de vischnetbouw! Deze kokerjuffer is een vischworm en wordt de „net-makende" genoemd, omdat ze haar prooi vangt in een net, dat tegen een gedeelte van haar woning zit, gewoonlijk vlak bij den ingang van de koker. De fuiken zijn altijd geplaatst met de opening naar den stroom toe en zoo worden allerlei kleine larven, die langs varen, tegengehouden, of zij raken verward in het net en worden op die manier gevangen. De netten zijn ongelijk van vorm. De kleine mazen zijn net zoo gelijk als die van onze met de hand geknoopte vischnetten en hebben den zelfden vorm. Eén net telde er zoowat achthonderd op een oppervlakte van ruim een halve centimeter in 't vierkant. Misschien zal men de voorzichtigheid en de machinale nauwkeurigheid bewonderen, waarmee dit teere kantachtige werk gemaakt is, als men in een oppervlakte van ruim een

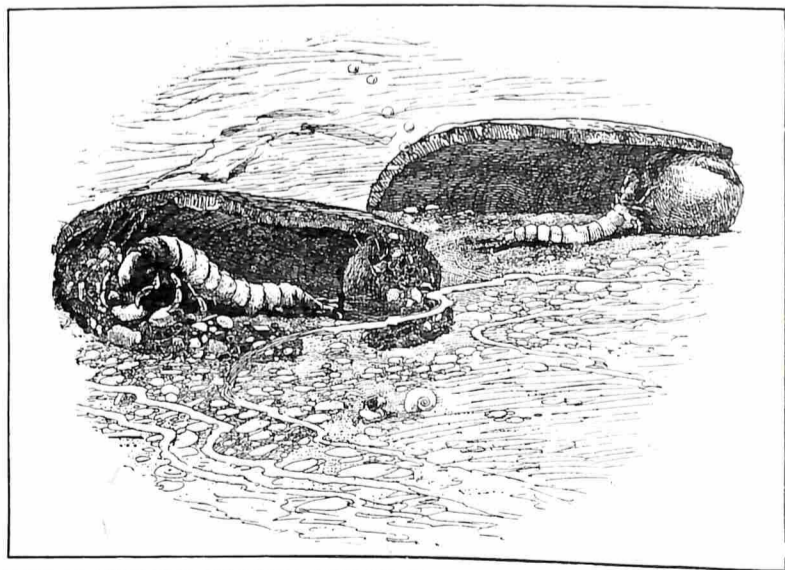
halve centimeter in het vierkant 26 verticale lijnen en 30 dwarslijnen telt, terwijl de tusschenruimte altijd even groot blijft. Het is merkwaardig, dat men dezelfde eigenaardigheid vindt bij de mazen van het middengedeelte van een spinneweb, dat waarschijnlijk op dezelfde manier wordt samengesteld.

De kokerlarf maakt van haar visschersnet niet alleen haar woning, haar vischhuis en vesting, maar het is dáár dat zij verpopt en van gedaante verwisselt. Zij sluit zich in haar zijden huisje op en wacht de groote verandering af. Soms wordt dat verblijf haar sarcophaag, maar als zij blijft leven, wordt zij op den bestemden tijd weer wakker en met het bewustzijn, dat een nieuw leven voor haar is aangebroken, breekt zij door haar eigen geweven omhulsel heen, gaat naar de oppervlakte van het water en, rustende op de een of andere waterplant, gooit zij haar popomhulsel af. Misschien werpt zij het af op het water zelf, iets wat stellig groote vlugheid zou vereischen. Want het water

stroomt vrij snel en de minste onvoorzichtigheid zou haar schipbreuk ten gevolge hebben.

EEN SCHUILPLAATS VOOR VISSCHEN IN HET KLEIN. EEN MANDVORMIG GERAAMTE VOOR HET NET VAN DE NET-MAKENDE KOKERLARF (het net is 6½ c.M. in het vierkant).

NET-MAKENDE KOKERLARVEN EEN KEGELVORMIGE WONING VAN STEENTJES BOUWENDE ONDER WATER. DE BOVENSTE FIGUUR STELT DE WONING VOOR IN HET 1° STADIUM, DE ONDERSTE DEN MUUR VAN KIEZELSTEEN IN VERGEVORDERDEN STAAT.